

הרב ישראל דנדרוביץ

מח"ס 'הנחמדים מזהב', ערך יצ"ו

אליהו הנביא ביריד הבהמות

גם לאחר חורבן הבית ממשיך סדר הקרבת קרבנות התמיד (ואף קרבנות נוספים) על ידי אליהו הנביא ☪ את הבהמות רוכש אליהו הנביא ב'יומא דשוקא', אך רק בהמות 'מיוחסות' זוכות להירכש על ידו ☪ מפני מה נגנזו כספי תרומת הלשכה, ומה אירע בלשכת הטלאים בזמן החורבן ☪ מי ראה את אליהו הנביא בעת ההקרבה ☪ הוא כהן גדול או הדיוט ☪ ועל איזה צדיקים יודעים אנו כי זכו לאכול מבשר קרבן הפסח שהקריב אליהו

שמעתי ממגיד אמת

כתב הגה"ק רבי יצחק אייזיק זצ"ל הי"ד מספינקא, בספרו 'חקל יצחק' (נ"י תשי"ד, פרשת פנחס):

"שמעתי ממגיד אמת, אשר מרן הקדוש הדברי חיים מצאנץ זצוק"ל כאשר דיבר מזה, אמר: אשר בחורבן בית המקדש נשארה לשכת הטלאים מלא בטלאים, ופרו ורבו, ומהן אליהו מקריב, עד כאן דבריו הקדושים".

דברי בעל 'חקל יצחק' מוסכים על דברי רבינו הרמ"ע מפאנו, בספרו 'עשרה מאמרות', המגלה לנו כי אליהו הנביא זכור לטוב, בזמן הזה אשר לדאבון לב אין בית המקדש קיים, מקריב קרבנות תמיד מדי יום ביומו.

מנין יש לו, לאליהו הנביא, בהמות כשרות הראויות להקרבה, על כך מביא החקל יצחק את דברי מרן הרה"ק רבי חיים מצאנץ הללו, אשר הצביע על מקור הקרבנות הללו: צאצאיהם של הטלאים, שהיו בלשכת הטלאים בזמן חורבן בית המקדש.

מדובר בבהמות כשרות וראויות להקרבה, לפי שהם צאצאים של טלאים אשר כבר הוקדשו למזבח, בזמן שבית המקדש היה קיים. וקדושה זו, שהיא קדושת הגוף, עוברת וממשיכה אל צאצאיהם. כשאלהו הנביא מגיע לקיים את מצוותו והוא עומד להקריב את קרבנות התמיד, הרי שמבניהם ובני בניהם של טלאים אלו הוא שמעלה לרצון על גבי המזבח, וכך עושה אליהו הנביא מאז יום חורבן בית המקדש ועד עצם היום הזה.

שלא יבואו לידי מעילה

מקור אחר, הלוא הוא הגאון רבי חנוך צבי הכהן לוי, רבה של בענדין וחתנו של הרה"ק השפת אמת מגור, אף הוא יודע לספר על הטלאים המבוקרים שנותרו בלשכת הטלאים בעת חורבן בית המקדש, ועל כך שהם פרו ורבו והולידו בנים ובני בנים. גם לדבריו, אליהו הנביא עסוק עם בהמות אלו, והוא טורח לבוא אל היריד הגדול בו מתנהל מסחר תוסס בבהמות, על מנת לרכוש שם את צאצאי אותם הטלאים.

אפס כי רבי חנוך צבי מבגדן אינו מזכיר ולא כלום על כך שאלהו הנביא משתמש עם בהמות אלו לצורך קרבנות! לשם מה הוא איפוא קונה את אותם הבהמות ביריד? כדי שבני ישראל לא יבואו לידי מעילה בקדשים!

ובך הוא כותב בספרו 'יכהן פאר' (ווארשא תרצ"ו. בחלק הדרושים הנדפס עם חידושי הש"ס, דרוש לא לשבת הגדול):

"מעשה יסופר בימי הרבי ר' שמעלקי [מניקלשבורג] זצ"ל: בשעה שהיה רב בשינאווי, אירע מעשה בקצב אחד שכל בהמות שלו נתכשרו, והיה זאת לפלא. וחקר הרבי ר' שמעלקי זצ"ל על זה. ואמר לו הקצב: כי יש לו אחד שמראה לו על היריד איזהו בהמות הם כשרים שיוכל לקנות. והלך הרבי ר' שמלקי על היריד ופגע שם [ב]אחד מהצדיקים הנסתרים ר' נטע שינאווער זצ"ל, ושאלו: מאי שיאטיה דמר הכא על היריד. והשיב לו: כאשר אליהו הנביא בא על היריד, ממתין עליו לראותו.

אוצר החכמה
31/08/2018

ושאלו: מה עסקו של אליהו הנביא על היריד. והשיב: כאשר נחרב בית המקדש לקחו השונאים טלאים המבוקרים בלשכת הטלאים, והולידו ולדות ולדי ולדות, לכך יבא אליהו על היריד לקנות אלו הולדות, כדי שלא יבואו בני ישראל לידי מעילה.

וכאשר נתגלה זה הצדיק באו אליו הרבה מתלמידי המגיד ממעזריטש זצ"ל וגם הרבי ר' אלימלך זצ"ל בתוכם".

אליהו הנביא מביאם למלאך מיכאל

על אותו צדיק, הרה"ק רבי נטע, ועל אותו יריד בהמות בו אליהו קונה בהמות, אנו מוצאים את סיפור זה מובא במקור אחר, אלא ששם חלו בו שינויים מסויימים.

בראש ובראשונה, טוענת הגירסא האחרת, לא מדובר כאן בצאצאי הטלאים שהיו בלשכת הטלאים, כי אם בצאצאי אותם בהמות קדושות שהוקדשו בזמן הבית ובעליהם לא הספיקו להביאם אל בית המקדש, והם אלו שנותרו והתרבו עד שהגיעו ליריד הבהמות.

שינוי נוסף מצוי בזהות המקריב: לגירסא האחרת, אכן אליהו הנביא הוא שקונה את הבהמות לצורך קרבנות, אך לא עבור הקרבנות שהוא עצמו מקריב, כי אם לצורך קרבנות שהמלאך מיכאל מקריב...

ובך הביא רבי שלמה דאמיניץ בספרו 'רמזי אלול' (קראקא תרפ"ח, תחילת קונטרס 'נושא אבהון'):

"אא"ז הקדוש, הרב רבינו נטע משינעווא זצוקללה"ה, בעל המחבר ספר 'קישוטי כלה' וסידור 'עולת תמיד'... רבינו נטע היה משרידי ה', יושב בסתר בשפירי חביון בעיר שיענעווא. בימיו היה רב האי גאון הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג ז"ל הרב דק"ק שיענעווא, וההוא שידע מה'נטע' נאמן, האי טמיר

ונעלם רהיט ולהיט אחריו להשיגו. ודייקא ביומא דשוקא. והוא שהעיד עליו כי מן ל"ו צדיקים שבדור הנהו.

פעם אחת ביומא דשוקא, יום חמישי אחר חצות היום, בא הרבי ר' שמעלקא לבית דירת פלוני רבינו נטע אוהבו, ולא קרהו, שמר על בואו ובא ודברו יחד, ושאלו לאמר: הנה כל אנשי עירנו יוצאים היום ליום השוק, וגם רבינו נטע עמהם, וכהיום על מאן קאים עלמא. והוא כמשיב: באמת אין לי עסק עם מי, אבל שליחתא דרחמנא הנני מפליא לעשות - שליח אני מאליהו הנביא לסרסור השוק, בכל יומא דשוקא יבוא אצלי ללכת עמו ברחובות עיר, לבקש לברר ולקנות אותן ולדות קדשים והבכורים, מהבכורים והקדשים שנשארו בעת חרבן בית מקדשנו בידי בעליהן, ולא זכו לעלות על מזבח ה'. והן המה פרו ורכו בעולם, קדושתם לא פקע בכדי, ואסורים באכילה גם בחו"ל. ועליהם עיני אליהו הנביא נשואות להביאם למלאך מיכאל שיקרבם לשמים".

המאמר שלפנינו

משקל כל שמועות אלו עולה לנו כי אליהו הנביא, אשר הוא מקריב את הקרבנות בזמן הזה, משתמש לצורך הקרבת הקרבנות עם 'בהמות מיוחדים' בלבד! הלוא הם צאצאי הבהמות הקדושות אשר כבר הוקדשו לכך בזמן שבית המקדש היה קיים, ואותם הוא מעלה לרצון לפני ה'.

והנה סוגיה זו של הקרבת הקרבנות - המתקיימת בפועל בזמן הזה - היא מעניינת מאוד, ויש בה עניינים רבים שראוי לבררם ולחקרם: הבאנו את דברי הרמ"ע מפאנו כי אליהו הנביא הוא המקריב את קרבנות אלו, ועלינו לדעת מה מקור הדברים; הוזכר כאן גם כי יש אומרים שהמלאך מיכאל הוא זה המקריב - האם זו סתירה לדברי הרמ"ע מפאנו? מהו מקור אספקת הקרבנות? מהיכן המזון בו רוכש אליהו את הקרבנות? מי זכה לראות את אליהו מקריב את הקרבנות, ומה הוא אכן ראה?

שאלות רבות מוסיפות ומסתעפות מנידון דידן, מהם הלכתיות ומהם מעשיות: איזה קרבנות מקריבים? היכן מקריבים? הנאכלים קרבנות אלו? ועוד כהנה וכהנה. במאמר שלפנינו, בעז"ה, נלבן את הדברים עד היכן שידינו משגת בחקר עניין נשגב זה.

עומד ומכפר עד שיחיו המתים

החקל יצחק בהתייחסו לדברי הרמ"ע מפאנו, אודות הקרבת הקרבנות, הרי הוא מצטטו בזה הלשון: "דאליהו הנביא מקריב גם עכשיו תמידין ומוספין וכל קרבנות הציבור כדי לכפר על ישראל".

עם ידיעה זו מבקש החקל יצחק לפתור ולפרש את פשר הדרשה האמורה על הפסוק (במדבר כה יא-יג): "פִּינְחָם בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן תִּפְתָּח הָשִׁיב אֶת חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

51/08/2018mg

בְּקִנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא כָלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי. לָכֵן אָמַר הִנְנִי נֹתֵן לְךָ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם. וְהִתְּתָה לְךָ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית בְּהֶנֶת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קִנְאָה לְאַלְהֵיו וַיִּכְפֹּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֲשֶׁר אוֹתָהּ הֵבִיא רִבְיָנוּ בְּעַל הַטּוֹרִים בַּפְּרָאוֹתָיו עַל הַתּוֹרָה, כִּי לֹא זֶה בְּלִבְדֹּ שְׁפִינָחָם כִּיפֹר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲשָׂהוּ, אֲלֵא הוּא מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ בַּכִּפְּרָתוֹ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

"לכפר" לא נאמר אלא 'ויכפר', שעומד ומכפר על ישראל עד סוף כל הדורות".
ולכאורה, לא נתבאר כאן טיבה של דרשה שתומה וחתומה זו הטוענת כי כפרת פינחס קיימת ועומדת עד סוף כל הדורות? כיצד אכן מכפר פנחס עד עצם היום הזה? אלא - אומר החקל יצחק - הדברים מאירים ומובנים היטב לפי חידושו של הרמ"ע מפאנו: אליהו הנביא מקריב מדי יום ביומו את כל קרבנות הציבור, ואליהו הנביא הוא פינחס בן אלעזר הכהן (פרקי דר"א פמ"ז; זוה"ק ח"ב קצ א; ב"מ קיד, ב וברש"י), וגמצא שפינחס זה אליהו מכפר על בני ישראל בקרבנות אותם הוא מקריב.

שהוא מקריב תמידין בבית המקדש

אפם כי אם נעיין במקור הדברים, כפי שהם יצאו מתחת ידי הרמ"ע מפאנו, נראה כי בשונה מדברי החקל יצחק המצטט כי אליהו הנביא מלבד היותו מקריב את קרבנות התמיד הוא גם מקריב את קרבנות המוספין, ולמעשה את כל קרבנות הציבור, האמת היא כי בדברי הרמ"ע מפאנו לא מוזכר ולא כלום אודות קרבנות מוספין או יתר קרבנות הציבור. הקרבנות היחידים אותם מקריב אליהו הנביא, אליבא דהרמ"ע מפאנו, הם קרבנות התמיד! הא ותו לא.

והרי שלך לפניך, לשון קדשו בספרו 'עשרה מאמרות' (מאמר אם כל חי ח"ג פכ"ג):

"ואמרו עליו [-על אליהו הנביא] שהוא מקריב תמידין בבית המקדש, אף על פי שהוא שמש, שהרי בקדושתו עומד".

והאמת תאמר כי יש בכך גם הגיון ברור: קרבנות התמיד, כשמש כך הם - תמידיים וללא הפסקה! קרבנות אלו עליהם להיות קרבים שנים ליום, תמיד! כבש אחד יש לו להיעשות בבוקר והכבש השני יש לו להיעשות בין הערבים! וכך מדי יום ביומו, כשחובה מיוחדת היא לשמור על הרצף וההמשכיות מיום ליום וללא הפסקה.

א. ומקור הדברים הם בדברי חז"ל בספרי (במדבר, פי' קלא): "ויכפר על בני ישראל", 'לכפר' לא נאמר כאן אלא 'ויכפר' על בני ישראל, שעד עכשיו לא זו, אלא עומד ומכפר עד שיחיו המתים".

ב. והדברים מפורשים בדברי רבינו השפת אמת בחידושו למסכת זבחים (פט א ד"ה במשנה התמידין): "אפשר לי לומר דדווקא בקרבן תמיד, משום דכתיב 'תמיד', לכן ביטול הקרבן אפילו למחר נוגע גם בכל יום, כיון דצריך להיות תמיד, ודו"ק".

השפת אמת מחדש כאן שמהות קרבן התמיד מצויה בתמידיותו, והוא נחשב כתמיד דווקא אם הוא קרב בהמשכיות מני אז בו נצטוו על כך בני ישראל ועד עולם. אילו חסר יום אחד

אם כך, מכיון שישנו ענין מיוחד שלא לקטוע את התמידות של קרבן התמיד, שכן התבאר שחוסר הרצף של הקרבת התמיד מחסר הן למפרע והן להבא את תמידות הקרבן, נצרך שגם בזמן הזה יקריבו את קרבנות התמיד, ולפיכך אליהו הנביא מקריב את קרבנות התמיד, ושומר בכך על המשכיותו של ה'תמיד' לעולם ועד.

זה כמובן יכול להאמר דווקא בקרבן התמיד, אולם בקרבנות אחרים אין את ההכרח הזה של התמידות והמשכיות, ואין בהם את סיבה זו המכריחה את ההקרבה גם בזמן הזה.

נמצא איפוא כי דברי החקל יצחק, המצטט את דברי הרמ"ע מפאנו, כי אליהו הנביא מקריב את כל סוגי קרבנות הציבור, אינם מדויקים. לדברי הרמ"ע מפאנו, אין אליהו מקריב כי אם את קרבנות התמיד; ואף הצענו הסבר נהיר בסיבה שהביאה דווקא להקרכת קרבנות התמיד.³⁷⁵

בהקרבת התמיד, הרי שחיסרון זה אינו מפריע רק על ההווה של אותו יום, כי אם גם על העבר ועל העתיד.

ג. אמנם, היה מקום לומר, כי החקל יצחק שביקש להסביר את עניין הכפרה של פינחס זה אליהו על בני ישראל, היה צריך לומר כי אליהו הנביא מקריב את כל הקרבנות הציבור, כדי שבכלל זה יהיו גם חטאות ואשמות ציבור הבאות לכפרה.

אך וודאי שאין סיבה זו מצרכת לכך, שהרי קרבנות התמיד בפני עצמם כבר מכפרות על ישראל, וכמפורש בדברי המדרש (במדבר רבה כא בא): "תמיד של שחר מכפר על עבירות שבלילה, ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו ביום", כך שהרעיון יכול להאמר היטב גם אם נסתפק במועט ונאמר שאליהו הנביא מקריב רק את קרבנות התמיד.

ואכן ראיתי להרה"ק בעל ישמח משה שכבר קדם להחקל יצחק ברעיון זה, והוא אומר זאת באופן שונה, תוך כדי שהוא ממקד את דבריו אך ורק על קרבנות התמיד, בדיוק כפי שמופיע בדברי הרמ"ע מפאנו. וזה לשונו בספרו 'ישמח משה' (פרשת פנחס): "ויכפר על בני ישראל. עיין במדרש: וכי קרבן הוא מקריב, דהקרבן נקרא כפרה, עיין שם. ונראה לפרש, דרומז למה שכתב בנספר עשרה מאמרות, דאף עתה בזמן הגלות, אליהו שהוא פנחס מקריב תמידין בכל יום, על ידי שהוא חי לעולם, והבן".

ושוב מצאתי כי כבר קדם לשניהם הגאון רבי יהושע פאלק מליסא, בספרו 'בנין יהושע' (על אבות דר"ג, דיהנפורט תקמ"ח). שם הוא דן אודות מה ששנינו (אדר"ג פרק מא): "כתר כהונה כיצד, אפילו נותן כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר כהונה שנאמר 'וְהִיָּתָה לוֹ וְלִזְרָעוֹ אֲחֵרִיו בְּרִית כְּהֻנָּה עוֹלָם'", ולכאורה, מפני מה לא הביא התנא פסוקים מוקדמים יותר שאף בהם מצאנו את היות הכהונה הולכת מדור לדור, כגון (שמות כח מג) 'חֻקַּת עוֹלָם לוֹ וְלִזְרָעוֹ אֲחֵרִיו'.

אלא שכבר הובא בדברי הרמ"ע מפאנו כי אליהו מקריב את קרבנות התמיד גם בזמן הזה, ולפיכך ביקש התנא להשמיענו שאין הפסק לכהונה אפילו בזמן הזה שאין בית המקדש קיים, ולכן הוא שהביא פסוק זה על פינחס שהוא זה אליהו.

ואת דבריו שם הוא מסיים באומרו על דברי הרמ"ע כי 'ראיה גדולה מצאתי לזה', מדברי הספרי האמורים, שפינחס עומד ומכפר עד שיחיו המתים, ואין זה יכול להתבאר אלא כפי האמור, שבאותם הקרבנות שפינחס זה אליהו מקריב בזמן הזה, הוא מכפר על בני ישראל.

ולבי אומר לי: גם קרבנות מוסף

^{אוצר החכמה}
אך הגה מצאתי כי הגאון רבי חיים פאלאני כותב מהשערת נפשו ומאובנתא דליבאי כי מה שכתב הרמ"ע מפאנו אודות קרבנות תמיד הוא לאו דווקא, כי בכלל הקרבנות הקרבים על ידי אליהו מצויים גם קרבנות מוסף. אליהו הנביא אשר אחז בקרבנות תמיד, גם מקרבנות מוסף אינו מניח את ידו מלהקריבם על גבי המזבח.

וא"ל דבריו בספרו 'נפש כל חי' (מערכת א אות ל):

"ולבי אומר לי, כי כשם שמקריב קרבנות תמידין, כך מקריב קרבנות מוספין, כי זיל בתר טעמא, כי יש לו מעות מקופות מתרומות הלשכה, ומעות

נמצא כי שלשה נביאים התנבאו כאן בסגנון אחד, הבנין יהושע, הישמח משה והחקל יצחק; פינחס זה אליהו מכפר לדורות על בני ישראל, בקרבנות אשר הוא מקריב – כיצד? בקרבנות התמיד אותם הוא מעלה לריח ניחוח, וקרבנות אלו הם המכפרים על עוונות ישראל. וכאמור, די בקרבנות התמיד כדי לכפר על בני ישראל, והוספתו של החקל יצחק אודות שאר הקרבנות צריכה עיון.

איברא שחובה עלי להביא כי הגאון רבי חיד"א אינו מסכים לחלוטין עם הסבר זה בדברי הספרי. בספרו 'כבר לאדן' (על אדר"ג. שם), הוא מביא את דברי הבנין יהושע ודוחה אותו מכל וכל. תחילה הוא פותח וטוען נגד עצם העניין שהבנין יהושע נדרש להביא ראיה לרמ"ע מפאנו, בעוד שדבריו מצויים בחז"ל ואין הם צריכים ראיה. וכלשונו: "ולא היה הרב צריך להביא ראיה לזה, כי ודאי הרמ"ע ז"ל מצא הדבר ברז"ל, וספר מאמרות הרמ"ע אין עמדי".

בפועל, האמת היא שגם אם ספר עשרה מאמרות של הרמ"ע מפאנו היה מצוי אצל החיד"א בעת כתיבת הדברים, הוא לא היה נעזר בכך מאומה לעניין זה של מקור הדברים בדברי חז"ל. הבנין יהושע מצטט את דברי הרמ"ע כמעט אות באות, ואכן הרמ"ע מפאנו עצמו לא כותב על עניין זה כי אם את המילים: 'ואמרו עליו', מבלי לפרט מי אמר והיכן.

אך מאידך גיסא, לעצם העניין נאמנו דברי החיד"א והשערתו עולה יפה, שכן להלן נראה כי אכן הדברים מופיעים במדרשי חז"ל.

אלא שגם אם אכן מופיעים הדברים בדברי רז"ל, לא ירדתי לסוף דעת החיד"א, מפני מה לא הוה ניחא ליה שיביאו ראיה כי אף בספרי מבואר כך. ושמא סבור היה, כי המקור שכביכול מובא ברמ"ע, הוא נאמן ומוצק יותר מראיה זו, וצ"ב.

ממשיך החיד"א ודוחה את עצם הראיה שהביא הבנין יהושע: "אבל הראיה הגדולה שמצא אינה ראיה כלל! דהספרי מיירי על הריגת זמרי וכזבי, דזה מכפר לעולם, וכן אמרו בפרק הנשרפין (סנהדרין פב ב): "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, הקדם לו שלום, שנאמר 'לכן אמר ה' נתן לו את בריתי שלום', וראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם". כלומר, לא הקרבת הקרבנות של פינחס זה אליהו היא הכפרה המתמשכת והולכת, כי אם מעשה הריגת זמרי וכזבי הוא שעומדת לישראל עד סוף כל הדורות, ונפלה בבירא ראית הבנין יהושע.

מסיים החיד"א ואומר, כי גם הסיבה שהתנא במסכת אבות דרבי נתן בחר דווקא את הפסוק האמור בפינחס אין לו כל קשר לכל עניין זה של הקרבנות, אלא שפסוק זה הוא המקום בו מפורש ביצורה הברורה ביותר את עניין ברית כהונת עולם.

הקופות מתרומת הלשכה היו לצורך קרבנות צבור, תמידין ומוספין בכלל. ועוד דמאי שנא תמידין מקרבנות מוספין."

אם קבלה הייתה זאת ביד הגר"ה פאלאגני, היינו מקבלים את דבריו, אך אם לדין יש תשובה. טענתו הראשונה של הגר"ה פאלאגני על כך שאליהו מקריב גם את קרבנות המוסף, מבוססת על יסוד 'זיל בתר טעמא': הטעם שנתן הרמ"ע מפאנו לקרבנות התמיד, כוחו יפה גם לקרבנות מוסף, ולכן אף הם בכלל.

אלא שהמעין היטב בדברי הרמ"ע מפאנו יראה לנכון, כי אין בדבריו כל טעם והסבר לעצם העניין של הקרבת התמיד. כל מה שהרמ"ע מפאנו כותב בעניין זה הוא אינו אלא תשובה לשאלה בה הוא מתחבט: מהיכן יש לאליהו הנביא את הבהמות לצורך קרבנות התמיד, ועל כך הוא עונה מה שעונה - שאליהו לוקח זאת מקופות תרומות הלשכה, וכפי שנרחיב על כך בהמשך. אולם אין כאן כל טעם לכך שמקריבים את קרבנות התמיד, לא מיניה ולא מקצתיה. ואם אין כאן טעם לקרבנות התמיד, מה שייד לומר שבטעם שלא נאמר כלולים גם קרבנות מוסף?!

אז במילים אחרות: הרמ"ע מפאנו מעולם לא שאל מה עשו עם מותר כספי תרומות הלשכה, שעל זה הוא עונה, כי השתמשו עם זה לקרבנות התמיד; כך שיכול הגר"ה פאלאגני להוסיף שקנו בזה גם קרבנות מוסף. כיוצא בזה, הרמ"ע מפאנו גם לא נתן שום טעם מדוע אליהו מקריב את קרבנות התמיד, שהגר"ה פאלאגני יוכל להכניס בזה גם את קרבנות מוסף. כל דברי הרמ"ע מפאנו לא היו כי אם שאלה אחת ויחידה: מהיכן לקחו את קרבנות התמיד? ועל זה הוא עונה, שהם נקנו מכספי תרומות הלשכה ואם כן, מה שייד להוציא וללמוד מכאן שהקריבו גם קרבנות מוסף? אתמהה.

גם טענתו השניה של הגר"ה פאלאגני: "דמאי שנא תמידין מקרבנות מוספין" אינה נהירה ומחזורת כלל. כי לא זו בלבד שאין עניינים נשגבים שכאלו תלויים בסברא, לדרוש בגזירה שווה ובבנין אב, או באופן שבא זה ולימד על זה, הרי שלעצם העניין אכן מצוי חילוק ברור ומהותי בין קרבנות התמיד לקרבנות מוסף, והוא נעוץ בסברא שהזכרנו לעיל: קרבנות תמיד צריכים תמידיות ונצחיות, ולכן דווקא אותם ראוי שלא להפסיק ולקטוע אפילו בזמן הזה, ואילו בקרבנות מוסף אין סברא כזו.

ומה עם שאר הקרבנות?

כך או כך, גם ללא הערותינו אלו, עדיין דברי הגר"ה פאלאגני צריכים ביאור: אם אכן הותרה הרצועה לכלול בתוכה קרבנות נוספים מלבד קרבנות התמיד, מפני מה צמצם הגר"ה פאלאגני את דברי עצמו ולא אמר כי אם קרבנות המוסף, בעוד שהיה יכול לומר שאף שאר קרבנות הציבור בכלל קרבנותיו של אליהו. והלא שני הטעמים שנתן, לכאורה ראויים הם להיאמר אפילו בכללות קרבנות הציבור, ולא דווקא בקרבנות מוסף.

ושמא החקל יצחק אשר כתב כי אליהו הנביא מקריב את כל קרבנות הציבור, מסברא דנפשיה הוא דנקיט ליה, וכדברי הגר"ח פאלאגי בשני טעמיו האמורים, אלא שהוא לא צמצם זאת דווקא לקרבנות מוסף ולדעתו כל הקרבנות בכלל זה.

בך שניתן לומר שלא הייתה כוונת החקל יצחק לומר שאכן מפורש בדברי הרמ"ע מפאנו שמקריבים את כל הקרבנות, אלא שדעתו היא שמחכי תיתי לחלק בין קרבנות התמיד לשאר קרבנות הציבור, ובוודאי הכל בכלל קרבנותיו של אליהו הנביא.

הרה"ק מצאנו: גם קרבן פסח!

אם הדיון עד כה היה רק סביב קרבנות מוסף, כתוספת הגר"ח פאלאגי לדברי הרמ"ע מפאנו, או שמא כל קרבנות הציבור כולם בכלל קרבנותיו של אליהו, כדעת החקל יצחק, הרי שראו זה חדש אשר מצאנו שיש האומרים כי אליהו הנביא בזמן הזה גם מקריב קרבן שהוא מוגדר כקרבן יחיד: קרבן פסח!

ואת זה הדבר גילה לנו הרה"ק רבי חיים מצאנו ממה שנגלה לו מסוד ה' ליראיו: מדי שנה בשנה, מקריב אליהו הנביא את קרבן הפסח! לא זו בלבד, אלא שאלהיו הנביא גם מביא לצדיקי הדור לאכול הפסח שהקריב!

צדיקי הדור הם המנויים

שנה אחת - מספרים תלמידיו של הרה"ק מצאנו - לפני אכילת האפיקומן בליל הסדר, פתח הרה"ק מצאנו והזכיר את דברי הרמ"ע מפאנו, שאלהיו הנביא מקריב שני תמידין בכל יום. ועל כך הוא הוסיף וגילה, כי אליהו הנביא אף מקריב קרבן פסח, וכל צדיק מצדיקי הדור מגוי על קרבן זה ומקבל ממנו נתח בשר לאוכלו בליל הסדר.

ואלו היו דבריו הקדושים:

"כמו כן, כל ערב פסח מקריב אליהו הנביא קרבן פסח, ומביא נתח מהקרבן לכל צדיקי הדור, כי המה מנויים עליו. ואף שאנחנו לא מצויים בארץ ישראל ובירושלים, אליהו הנביא עמו אורא דארץ ישראל ואורא דירושלים, והצדיקים יושבים בירושלים שבארץ ישראל ואוכלים מקרבן הפסח.

ואף כל אלו שאינם מצויים במדרגה זו שאלהיו הנביא יביא להם נתח מקרבן הפסח, אולם הם נאחזים ומתדבקים בצדיקי הדור, והם מאמינים שהצדיקים אוכלים, הרי זה כאילו הם עצמם אוכלים בקרבן פסח.

האם חושבים אתם כי כוונתי לאכילה ברוחניות? לא, כי הכוונה היא לאכילה גשמית ממש, שהם אוכלים נתח מקרבן פסח!

סיפרו לי על הרבי ר' זושא מאניפולי, שפעם אחת היה בבית הכנסת, ונעלו אותו מבחוץ. ונשאר שם עד שנרדם. וכשהקיץ משנתו אמר: האם צריך זושא להתענות? תיכף בא אליו המלאך מיכאל, והביא לו נתח דג מדג הליתן ואף יין המשומר. ואמר על זה הרבי ר' איציקל ז"ל (החוזה מלובלין) שהיין היה

יין ממש, ונתח הדג היה נתח דג ממש, באופן גשמי ממש. וכמו כן, מביאים לצדיקי הדור נתח בשר ממש של קרבן הפסח.

והגם שאנו טמאי מתים, הלא טומאה נדחית בציבור. אנחנו נמצאים בירושלים, אנחנו אוכלים מקרבן הפסח, וכל המאמינים בכל זה - הרי זה כאילו היו אף הם אוכלים מקרבן פסח.

הנוסח המדויק של דברי הרה"ק מצאנו, כפי שהם נאמרו בשפת האידיש, מובא בהגדה של פסח 'דברי חיים' (בילגוריי תרצ"ג. עמוד 39), ואילו כאן הבאנו את הדברים בתרגום חופשי ללשון הקודש.

כ צדיקי הדור מגויים איפוא על קרבן הפסח, הממשיך להיות קרב מדי שנה בשנה על ידי אליהו הנביא, וכאמור, לא מדובר בתופעה רוחנית, כי אם בתופעה גשמית, פשוטה כמשמעה: הצדיקים מקבלים לאכול נתח מקרבן הפסח.

עדויות הנכד והתלמיד על הרה"ק מצאנו עצמו

בדבריו אלו לא גילה הרה"ק מצאנו להדיא כי אף הוא נמנה עם צדיקי הדור הזוכים לאכול את קרבן הפסח, אולם מתוך כמה וכמה עדויות של בני משפחתו ותלמידיו עולה כי הרה"ק מצאנו נמנה עם יחיד הסגולה אשר היו אוכלים את בשר הפסח.

הרה"ק רבי אלעזר מרייזא, נינו של הנועם אלימלך מליזנסק, שהיה סמוך על שולחן הסדר של הדברי חיים, בהיותו חתן בנו הרה"ק רבי דוד מקשאנוב, סיפר דבר פלא (הובא בספר תולדות משנה למלך):

"לאחר שאמר הדברי חיים את כל את הדברים האלה ואכל את האפיקומן, היו שפתותיו של הדברי חיים נוטפות שומן, כאילו אוכל עכשיו בשר שמן בפועל".

ג הרה"ק רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה סיפר כיוצא בזה, וכך הובא בספר 'אוצר המאמרים' (ווייס, מאמר כא):

"סיפר לי גדול אחד, ששמע מאביו שהיה תלמידו של הגאון מאוסטרובצע זיע"א, והיה דרכו של הגאון לספר בכל שנה כליל הסדר, שבצעירותו היה פעם כליל הסדר אצל הרה"ק מצאנו... ואמר בזה הלשון: 'שאליהו מביא לצדיקים א גישמאלצענע שטיקל פלייש' - 'חתיכת בשר עם שומן'. והעיד הגאון מאוסטרובצה, שראה אחר כך איך שרבו [-הרה"ק מצאנו] אכל הכזית מצה והיה נוטף ממנו 'שמאלץ' (=שומן) ממש כמו שאכל בשר, והדברים נוראים ונפלאים איך שהיה יכול להגיע לדרגה נשגבה זו של אכילת פסח אפילו בזמן הזה".

הרה"ק מלובלין והרה"ק מראפשיץ

עיון נוסף במקורות מגלה כי הרה"ק מצאנו הצביע על רבו הרה"ק החוזה מלובלין כמי שזוכה לאכול מקרבן הפסח. וכך הוא שהובא בספר 'דרכי חיים' (מהדו' ירושלים תשכ"ב, עמוד קלט):

"הרב הקדוש אדמו"ר מדזיקוב זצ"ה נתגדל בצאנו. וסיפר: פעם אחת בפסח בלילה סדרו הסדר. כאשר כבר אכל זיתי מצה, סיפר כ"ק מרן א"ז אדמו"ר מצאנו זצ"ה שאצל האדמו"ר מלובלין זצ"ה, כשאכלו האפיקומן, ירד מפיו שתי שורות שומן, על פי דאיתא בספרים הקדושים, שמביאים לצדיקים מקרבן פסח. ורץ כ"ק אאזמו"ר רבינו מצאנו זצ"ה בחדרו הנה והנה בהתלהבות גדולה, ואחר כך צעק רבינו 'צפון' ואכלו האפיקומן, וכל המסובין באו להתלהבות גדולה עד ששכחו מלאכול כלל ונשארו כל המאכלים".

הרה"ק רבי אלעזר מרייזא, שאת תחילת דבריו כבר ציטטנו לעיל, אף הוא הוסיף ואמר כי הרה"ק מצאנו היה אומר בשם הרה"ק רבי אשר מראפשיץ, כי רבם הרה"ק החוזה מלובלין היה אוכל כזית מהקרבן פסח אשר הביא לו אליהו, והיו רואים אצלו שנשתמנו שערות שפתותיו משומן הבשר.

ועוד סיפר הרה"ק מצאנו, כי גם הרה"ק מראפשיץ גופיה, לאחר שהיה מספר כאמור על רבם הרה"ק מלובלין, היו ניכרים סימני שומן על שפתותיו כאילו הוא אכל בשר שמן.

אצל החתם סופר ובניו

מעניין לגלות שאף על רבינו החתם סופר העידו שהיה מרגיש את הקרבן פסח באכילת האפיקומן, וכך הובא בקובץ אוצרות הסופר (גליון טו, עמוד סו):

"שמעתי מאדם מוסמך, שהרב מגאלאנטא זצ"ל אמר: שהחתם סופר זיע"א היה רגיל באכילת אפיקומן להפך המצה מיד ליד, כמי שאוחז דבר חם, כי הרגיש חמימות הצלי דקרבן פסח".

וגדולה מזו מצאנו, כי אף בניו הקדושים של החתם סופר, שהיו מסובים על שולחנו בליל הסדר, היו טועמים טעם בשר ממש בכזית האפיקומן. וכך הוא שהביא הרה"ח ר' ישראל רוזנצווייג בספרו 'אוצר ישראל' (ירושלים תשס"ו, עמוד תז, אות כג):

"אספר לו מעשה שסיפר לי מורי חמי ר' חיים צבי זצ"ל... הנה בירושלים היה אחד בשם רבי זלמן שידלאווצער ז"ל. הוא היה חסיד מחסידי טריסק, למדן וחסיד, בעל צורה ובעל קומה. בנוסעו לארץ ישראל, נסע דרך קראקא והתיידד שם עם הרב רבי שמעון סופר זצ"ל, והתקשרו בקשר של אהבה, ושוחחו הרבה עניני חסידות.

ובין הסיפורים סיפר לר' זלמן ז"ל בזה הלשון: יאמין לי כבודו, כי בליל סדר שחילק לנו האבא זצ"ל (החתם סופר זי"ע) כזיתים אפיקומן - הרגשנו

טעם בשר ממש! ותפש בזקנו ואמר: הנני אומר - איך זאג אייך ביי די בארד [=בזקני], שכך היה.

ובקש הרב רבי שמעון שיחכה עליו כי גם הוא רוצה לנסוע, אז אמר ר' זלמן כי השערות שלי הלבינו כבר ואי אפשר לי לחכות. לזאת בקש ממנו, בשעה שירד מהספינה וידרוך על אדמת ארץ ישראל שיזכיר אותו. ואח"כ נודע כי באותה שעה שירד מהספינה נסתלק הרב רבי שמעון זיע"א.

ר' זלמן ז"ל בעצמו סיפר זאת למורי חמי ז"ל, זכותם יגן עלינו.

בתוך ה'קניידל'

ובהגדה של פסח 'נחלת צבי' עם 'פירוש הבהיר' (שבעריכתו, היוצא לאור זה עתה בשנת תשע"ג. במדור סיפורי צדיקים, ולפנינו בשינויים קלים) הובא מפי השמועה סיפור המשלב את הני מצוקי ארץ, החתם סופר והרה"ק מצאנו, כלפי עניין זה של אכילת קרבן פסח אצל הצדיקים:

"מעשה שאירע ושניים מחסידי הרה"ק מצאנו נקלעו לעיר פרשבורג בחג הפסח, מפאת עיכוב שחל בדרכם. בליל התקדש החג עשו את תפילתם במחיצת רב העיר החתם סופר, שאף הזמינם לביתו להשתתף בסדר ליל פסח. שמחו השניים שמחה גדולה על זכייתם לראות כמו עיניהם את עריכת הסדר של החתם סופר.

אכן תקוותם לא נכזבה כאשר התענגו לשמוע את ההגדה שנאמרה בהתלהבות ובקדושה מפי החתם סופר, יחד עם פירושיו הנפלאים על דברי בעל ההגדה ועניני החג הקדוש. כשהגיעו ל'שולחן עורך' הוגשו להם כמו ליתר המסובים ממאכלי הפסח, ובכללם 'קניידלעך' עשויים מקמח מצה. בהיותם נאמנים למנהגיהם בבית אבותיהם ורבותיהם לא ידעו מה לעשות, לאכול? הרי הם מבטלים המנהג בו נזהרו הדורות לפנייהם, 'ואל תיטוש תורת אמן' כתיב. שמא לא לאכול? האם תיתכן פגיעה כזו בכבודו של מארחם הגדול, כאילו רומזים הם שקיים חלילה חשש חמץ במאכליו.

בסופה של התלבטות, אחד החסידים שמקומו נקבע לו בסמוך אל החתם סופר, אכל בלית ברירה כדי שלא יקפיד אותו צדיק, אבל החסיד השני שישב יותר מרוחק מעט, הצליח להתחמק מבלי שיורגש שהוא אינו אוכל.

אחר זמן, כשהגיעו שני החסידים אל רבם בצאנו, סיפרו לו על שהותם בפרשבורג בחג הפסח, ועל שזכו להיות נוכחים אצל ה'חתם סופר' בליל הסדר. הם תיארו לפניו את עבודתו והנהגותיו בלילה הקדוש על כל פרטיהם, וכשהגיעו לתאר את מעמד 'שולחן עורך', התחמק אותו חסיד שאכל את ה'קניידל' מלספר על כך, אך החסיד השני סיפר שהוא הצליח להחזיק במנהג והתחמק מלאכול

את ה'קניידל' שהוגש לו, אשר לא כחברו, שישב קרוב ל'חתם סופר', שמפני החשש מהקפדתו נאלץ לאכול זאת בעל כורחו.

השיב ה'דברי חיים' ואמר לאותו חסיד: "די נאר, האסט דערלייגט א שטיקל קרבן פסח" [=פתי, הלא הפסדת נתח של קרבן פסח]...".

השלמת הקרבנות לעתיד לבוא

עוד רגע אדבר בעניין סוגי הקרבנות הקרבים בזמן הזה. הנה חידוש גדול הביא לנו הרה"ק מדינוב בכמה וכמה מספריו (ראה: בני יששכר מאמרי ר"ח מא"ב אותיות ג-ח ומא"ג א"ז, ועוד) בשמו של הרמ"ע מפאנו בספרו 'עשרה מאמרות', כי לעתיד לבוא עתידים בני ישראל להשלים את כל הקרבנות אותם חסרנו מלהקריב בימי חורבן הבית.

והגם כי בספר 'עשרה מאמרות' ובשאר ספרי הרמ"ע מפאנו שלפנינו לא נמצא כדבר הזה כלל ועיקר (ויש שהראו לזה מקור מדברי רבינו הראב"ן בספר המנהיג, הלכות הלל, ואכמ"ל) מכל מקום נאמנה עלינו עדותו של הרה"ק מדינוב על כך.

אוצר החכמה 131708/2018nha

ומעתה בואו חשבון, כי התינה אילו אכן אין אליהו הנביא מקריב כי אם את קרבנות התמיד ולא את קרבנות המוספין ושאר קרבנות הציבור, הרי שאכן את קרבנות אלו החסרים כהיום הזה ישלימו לעתיד לבוא. אולם אם אליהו מקריב את כל הקרבנות, מהיכי תיתי שיהיו צריכים לחזור שוב ולהקריבם לעתיד לבוא.

אוצר החכמה

ושמא עדיין אין קרבנות אלו נחשבים כאילו הקרבנו אותם ממש, וכמו שיבואר בסוף המאמר שחלות הקרבנות תלויה בלימוד התורה, ומפני כן יהיו צריכים ולהקריבם בפועל ממש.

המעבר יבוק בשם חז"ל

נקל להבחין בדברי הרמ"ע מפאנו שהוא אינו זה שחידש את עניין של הקרבת הקרבנות על ידי אליהו. הוא עצמו מייחס את הדברים למה ש'אמרו עליו [-על אליהו הנביא], אלא שהוא אינו אומר מי הם אלו ש'אמרו! עלינו איפוא להתחקות אחר מקור השמועה, כדי שנדע את הדברים לאשורם.

הנה תלמידו של הרמ"ע מפאנו, רבי אהרן ברכיה ממודינא, אף הוא עוסק בעניין הקרבת קרבנות התמיד על ידי אליהו. וכך הוא לשונו בספרו 'מעבר יבוק' (שפתי צדק, פרק כו):

"ואמרו חז"ל, שאליהו מקריב בבית המקדש ממש השני תמידין".

עינינו הרואות כי בעל 'מעבר יבוק' אינו מזכיר בזה כלל את דברי רבו, אלא הוא מצטט זאת בשם חז"ל! ומכך שהוא לא מצא צורך לצטט זאת בשם רבו, ועוד יותר: מכך שהוא מצטט זאת בשם חז"ל, כדבר פשוט וידוע, מסתבר שבימי הרמ"ע מפאנו

ותלמידו בעל 'מעבר יבוק' היו דברי חז"ל אלו גלויים וידועים עד כי מיותר היה לפרש איה מקום כבודם.

עורות הקרבנות כמגילות לבתיבת המצוות

חשוב גם להבחין בהתאמה שבין בעל 'מעבר יבוק' לדברי רבו הרמ"ע מפאנו, והיא כלפי הנושא בו עסקנו מקודם: שניהם כותבים שאלוהו הנביא מקריב את קרבנות התמיד! והם אינם מזכירים כלום מסוגי קרבנות אחרים, מה שאומר כי אותו מקור בדברי חז"ל אכן אינו כותב זאת כי אם רק לגבי קרבנות תמיד.

ענין נוסף, שגם בו אנו מוצאים התאמה בין הרמ"ע מפאנו לבעל 'מעבר יבוק' הוא השלב הבא לאחר הקרבת הקרבנות. הרמ"ע מפאנו והמעבר יבוק, ממשיכים ומצטטים את אותו מקור בחז"ל הקובע, כי תפקידו של אלוהו הנביא אינו מסתיים בהקרבת הקרבנות, אלא גם לאחר הקרבת הקרבנות, הרי הוא לוקח את עורות הקרבנות, השייכים לכהן המקריב, כמו שנאמר (ויקרא ז ח): "וְהִכְהֵן הַמִּקְרִיב אֶת עֹלֹת אִישׁ עֹר הָעֶלָּה אֲשֶׁר הִקְרִיב לִפְנֵי לֹ' יְהוָה", עושה מהם מגילות קלף, ועליהם הוא כותב את המצוות והזכויות של כל אדם מישראל.

ובך מביא זאת הרמ"ע מפאנו:

"ומעורות הקדשים, דכתיב בהו' לו' יהיה, אמרו שהוא עושה מגילות מגילות וכותב זכויותיהם של כל אחד מישראל".

ובתוספת הסבר, אומר זאת, המעבר יבוק:

"וכותב על עורות הקרבנות, מעשיהם וזכויותיהם של ישראל. וזוהי כונת 'ואשי ישראל ותפלתם'. כי לפי שקטרג עליהם עתה בא לתקן והוא כותב המצוות שאדם עושה אפילו בקצה הארץ".

דברי המעבר יבוק אמורים בקיצור, אך כפי הנראה כוונתו לקטרוג על בני ישראל, אותו אמר אלוהו הנביא לה', בימי אחאב ואיזבל, וכמו שנאמר (מלכים א' יט ט-י): "וְהָיָה דְבַר ה' אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה לָּךְ פֶּה אֵלֶיךָ. וַיֹּאמֶר קָנָא קָנָאתִי לַה' אֱלֹהֵי צִבְאוֹת בִּי עֲזָבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִזְבְּחֶיךָ הָרְסוּ וְאֶת גְּבוּעֶיךָ הָרְגוּ בְּחֶרֶב וְאֹתָר אֲנִי לְבָדִי וַיִּבְקְשׁוּ אֶת גִּפְשִׁי לְקַחְתָּהּ", וחז"ל דרשו (שיר השירים רבה א ו) שלא היה ניהא להקב"ה לשמוע קטרוגים אלו על בני ישראל.

ועל קטרוג זה נקבע לאלוהו תיקון מיוחד: כתיבת מצוותיו של כל אדם מישראל, אפילו אם הוא מצוי בקצה הארץ! במקום לעסוק בחטאי בני ישראל הרי אלוהו עוסק במצוות בני ישראל, ועיסוק זה הוא כאמור בכתיבתם על מגילות קלף המותקנות מעורות קרבנות התמיד.

ואמרו חז"ל באגדה

מאות שנה קודם לזמנו של הרמ"ע מפאנו, בשנת ה' אלפים מ"ז, כתב אחד מרבותינו הראשונים, רבינו יחיאל ב"ר יקותיאל ב"ר בנימין הרופא, ממשפחת הענוים, את ספרו החשוב 'מעלות המידות'. והנה אנו מוצאים אותו מצטט את דברי 'חז"ל באגדה', שם מובא על היות אליהו הנביא מקריב קרבנות תמיד וכותב בעורותיהם את המעשים הטובים של בני ישראל.

ואל דבריו בספרו זה (מעלת גמילות חסדים):

^{31/08/2018}
"ואם חישב אדם לעשות גמילות חסדים או שום דבר מצוה ונאנס ולא עשאה, מעליון עליו מן השמים כאילו עשאה, ומקבל עליה שכר. ומי כותבה? אליהו הנביא ז"ל. ואמרו חז"ל באגדה: הוא פנחס הוא אליהו ז"ל, שאלמלא הוא לא היינו חיים בגלות, שמיום שחרב בית המקדש היו מקריבים שני תמידין בכל יום, וכותב בעורותיהן מצוות וצדקות שעושים ישראל בכל יום ויום."

כאן אנו רואים ראשית כל את הפרטים המוכרים לנו מהרמ"ע מפאנו והמעבר יבוק: מיום שחרב בית המקדש מקריב אליהו הנביא שני תמידין בכל יום (ושוב, קרבנות תמיד! ולא קרבנות אחרים), ובעורות הקרבנות נכתבים מעשיהם הטובים של בני ישראל.

ברור איפוא שאכן היה קיים בימיהם מדרש חז"ל 'באגדה', כניסוחו של בעל 'מעלות המידות', בו נאמר עניין זה על היות אליהו הנביא מקריב את התמידין וכותב בעורותיהם את מצוות ישראל; ומדרש חז"ל זה הוא שהיה לפני הרמ"ע מפאנו והמעבר יבוק.

אלא, שבציטוט של בעל 'מעלות המידות' אנו מתוודעים לשתי תוספות מעניינות, אותם לא ידענו עד כה מדברי הרמ"ע מפאנו והמעבר יבוק: ראשית, לא רק מצוות ממש נכתבות, כי אם גם מחשבות טובות, שעליהם נאמר (ברכות ו א): "חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה" (כך, עכ"פ הוא מפרש את דברי 'חז"ל באגדה').

ועוד הפלגה מעניינת בגודל עניין זה נאמרה כאן: אלמלא אליהו הנביא ופועלו זה, לא היינו שורדים בחיים בגלות המרה הזאת (אלא שלא ברור כאן על מה היא שנאמרה הפלגה זו: על עצם הקרבת הקרבנות, או על כתיבת המצוות והמעשים טובים).

מה ששמעתי מספר הפליאה... כל הקרבנות!

שנים רבות היה הדבר בגדר תעלומה. רבים מהמקורות התורניים שהתייחסו לענין זה של הקרבת קרבנות התמיד על ידי אליהו, ציטטו אך ורק את דברי הרמ"ע מפאנו. מעטים גם הסמיכו את דברי המעבר יבוק. ואילו מהמובאה שבדברי בעל 'מעלות המידות', ספר גדיר ולא מצוי, כמעט ואיש לא ידע. גם אותם מתי מספר שהצליחו להגיע לכל מקורות אלו עמדו בפני דלת נעולה: היכן נאמרו דברי חז"ל אלו.

[31/08/2018]

בשנת תקפ"ו אנו מוצאים כי הדברים מיוחסים לספר הפליאה, ספר קדום אשר זהות מחברו אינה ברורה. וכך כותב הגאון רבי אליהו הכהן האיתמרי, בעל 'שבט מוסר', בספרו 'סמוכים לעד' (שאלוניקי תקפ"ו. תחילת פרשת פנחס):

"ומה טוב ומה נעים עם מה ששמעתי מספר הפליאה, שאליהו ז"ל מקריב בכל יום כאן במקום המקדש של מטה, במקדש הנעלם, כל הקרבנות שהיו נקריבים בזמן שהמקדש היה בגלוי, עד כאן".

הנה מחד גיסא עינינו רואות, כי לשיטה זו, המיוחסת כאן לספר הפליאה, מקריב אליהו הנביא את 'כל הקרבנות' ללא יוצא מהכלל, מה שלא מצאנו לכך כל חבר קדום. ושמא זה היה מקורו של החקל יצחק אשר הרחיב את היריעה לכל קרבנות הציבור.

[אוצר החכמה]

אולם מאידך גיסא, ידיעה זו אשר הוא מביא מפי השמועה בשם ספר הפליאה, אינה מצויה בספר הפליאה כלל ועיקר. בדקתי כמה וכמה פעמים בספר הפליאה, ולא הצלחתי למצוא דבר או חצי דבר מעניין זה. כך שהתעלומה הבסיסית רק מתגברת והולכת: מהו אכן מקור הדברים?

המקור התגלה: בכתב היד של מדרש שוחר טוב

רק בשנת תרנ"ז הודפס לראשונה המקור הקדום של דבר אגדה זה. רבי שלמה אהרן וורטהיימר הדפיס בשנה זו, בירושלים, את הכית הרביעי מתוך סדרת 'בתי מדרשות', בהם הוא אסף מדרשי חז"ל קדומים ונדירים, ובין היתר הוא הדפיס שם "לקוטים ממדרש שוחר טוב כתב-יד".

במבוא הקצר אותו התקין רש"א וורטהיימר לדברי המדרש הוא כותב על מקורו הקדום של המדרש:

"הלקוטים האלה לקטתי ממדרש שוחר טוב כתב-יד על קלף ישן מאד באותיות מרובעות, ומסיבת רוב יושני עלה רקב בו וגם עלים רבים נחסרו בו".

והנה, בין קטעים חדשים אלו אנו מוצאים את הקטע האבוד אודות הקרבת הקרבנות בזמן הזה, וכך נאמר בו:

"אמר רבי פנחס בשם רבי שמעון בן לקיש: הוא פנחס הוא אליהו זכור לטובה ולברכה, שאלולי הוא לא היה לנו חיים באדום הרשעה. הוא שאמרו רבותינו, משעה שחרב בית המקדש הוא מקריב שני תמידין בכל יום לכפר על ישראל, וכותב בעורותיהן מעשה כל יום ויום".

מהקבלת והשוואת דברי המדרש הללו עם דברי שלשת החכמים שהזכרנו עד כה כמעתיקי שמועה זו, הרמ"ע מפאנו, המעבר יבוק ובעל מעלות המידות, ניתן לקבוע כמעט בוודאות כי כאן נמצא וכאן היה המקור הקדום לאגדת חז"ל זו. והסימנים לכך הוא מובהקים וברורים: המדרש פותח ואומר, כי אילולי אליהו הנביא לא היה לבני ישראל חיים בגלות אדום הרשעה. תיכף ומיד לאחר מכן הוא מביא את דברי רבותינו

שאמרו, כי אליהו הנביא מקריב שני תמידין בכל יום לכפר על בני ישראל. והוא מסיים, כי אליהו כותב בעורותיהם את מעשיהם (הטובים דווקא, או שמא כל המעשים?) של בני ישראל.

יצוין כי רש"א וורטהיימר, במבואו הנזכר לעיל, כבר מציין לכך שקטע זה שהתגלה בתוך מדרש שוחר טוב, הוא הקטע אותו ציטט בעל מעלות המדות, שכן כתב-יד המדרש היה לנגד עינם של חכמים שציטטוהו.

דא עקא, שעד עצם היום הזה, מצויים רבים שעדיין ממשיכים לצטט את הרמ"ע מפאנו כאילו הוא המקור היחיד לשמועה זו, תוך כדי חידוד המסר שלא ידוע מהיכן הוא שאב את דבריו, ולא ידעו כי כבר לפני למעלה ממאה שנה התברר והתגלה המקור העלום לאגדה זו. אח"ת 31/08/2018

אף לזאת נפנה את תשומת לב המעיין, כי מקור זה במדרש שוחר טוב אף הוא אומר כי אין אליהו הנביא מקריב כי אם 'שני תמידין בכל יום', ולא יותר; לא קרבנות מוסף, לא קרבנות פסח, ובוודאי שלא כל קרבנות הציבור.

מיכאל מקריב כבשים של אש

לעומת בעלי השמועה האמורה אשר הצביעו על אליהו הנביא כמקריב הקרבנות, הנה אנו מוצאים בגמרא! כי המלאך מיכאל עומד בזמן הזה ומקריב קרבנות, ולשיטה אחת מדובר בכבשים של אש אותם הוא מעלה לרצון לפני ה'.

כך שנינו במסכת מנחות (קי א):

"אמר רב גידל אמר רב, זה מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן".

וכתבו על כך רבותינו בעלי התוספות:

"מיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן - מדרשות חלוקין, יש מי שאומר נשמותיהן של צדיקים, ויש מי שאומר כבשים של אש. והיינו דאמרינן בשמונה עשרה, בעבודה, 'ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון', ויש אומרים דקאי אדלעיל 'והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל'".

הרי לנו כי שיטה אחת במדרש סוברת כי המלאך מיכאל מקריב על גבי המזבח כבשים של אש. ואם כי אכן הפרטים שונים לחלוטין מכל מה שהבאנו אודות אליהו הנביא וקרבנותיו, אך את עצם הרעיון על הקרבת קרבנות בזמן הזה אנו כבר מוצאים כאן.

ועל כך חשוב להדגיש שאין כאן כל סתירה, מר מקריב חדא ומר מקריב חדא ולא פליגי. אליהו הנביא מקריב בהמות גשמיזות לקרבן תמיד, ולשיטות מסוימות - אף קרבנות נוספים. ואילו מיכאל מקריב כבשים של אש.^{הערה/הוספה}
 אוצר החכמה

ואשי ישראל - בהווה או בעתיד

בעלי התוספות, בדבריהם על קרבנותיו של מיכאל בזמן הזה, מוסיפים ומתייחסים להשלכה של קרבנות אלו כלפי פירוש מטבע הלשון המצויה בתוך מטבע שטבעו חכמים בנוסח התפילה, בברכת רצה שבתפילת שמונה עשרה: "וְהֵשֶׁב אֶת הָעֲבוּדָה לְדָבִיר בֵּיתְךָ וְאֶשִׁי יִשְׂרָאֵל וְתַפְלָתָם מִתְּהִרָה בְּאַהֲבָה תִּקְבֹּל לְרָצוֹן". והגם כי מאמרנו זה מוסב בעיקר על קרבנות אליהו, אך מחמת שהדברים קשורים אהדדי וכדלהלן, הרי שמן הראוי ללבן ולברר נקודה חשובה זו.

בתפילה זו שבברכת רצה אנו מבקשים שתי בקשות: הבקשה הראשונה היא, שהקב"ה יחזיר את עבודת בית המקדש; עבודה שכיום היא איננה מחמת חורבן הבית, והיא תחזור בבנין הבית השלישי. והבקשה השנייה היא, שהקב"ה יקבל לרצון את התפילות אשר בני ישראל מעתירים לפניו.

ד. בדרך אגב יצוין כי יש כאלו אשר כפי הנראה נתערבבו להם דברי הגמרא והתוספות על קרבנות כבשי האש של מיכאל עם קרבנות התמיד של אליהו הנביא, כי הנה בעוד שבדברי הגמרא והתוספות לא הוזכר ולא כלום על מספר כבשי האש שמקריב מיכאל, הרי שכך הביא הגאון רבי אליהו הכהן האיתמרי, בספרו 'סמוכים לעד', בהמשך דבריו שהובאו לעיל:

"שאף על פי שמשחרב המקדש בטלו תמידין מלמטה – מלמעלה לא בטלו, דמיכאל שר הגדול מקריב שני כבשים של אש במזבח של מעלה, את הכבש אחד בבקר ואת הכבש אחד בין הערבים, כאמרו רבותינו ז"ל (מנחות ק) והביאו הילקוט חדש".

חידוש גדול שנה לנו כאן, ולדבריו אף מיכאל מקריב את כבשי האש בתורת תמיד, ומשכך הרי הוא מקריבם שניים ליום, אחד בבוקר ואחד בין הערבים. אלא שלהוותינו, למרות שהוא מצטט את הדברים בשם הגמרא במנחות, וכמובאה מתוך הספר ילקוט חדש, הרי שבגמרא לפנינו אין כדבר הזה, לא מיניה ולא מקצתיה, ואף בספר הקדמון 'ילקוט חדש' (לרבי ישראל ב"ר בנימין מבליץ, אשר נדפס לראשונה בלובלין בשנת ת"ח) לא מצאתי כלום מענין זה, ואין אתנו יודע עד מה.

פרט אחד, דומה במידת מה, הוא מה שכתב בעל 'אליה רבה' (ס' קכ"א), מסברת עצמו, כי ישנה קיצבה מסוימת לכמות הקרבנות שמקריב מיכאל, ע"ש. אך לומר כי אין זה אלא שתיים, בקרבנות התמיד, ולא יותר, לא שמענו ולא ראינו.

שוב נוכחתי לראות כי כפי הנראה הייתה הגירסה של רבי אליהו הכהן האיתמרי בדברי התוספות עצמם, כי מיכאל מקריב 'שני' כבשים של אש, שכן בספרו 'עיני העדה' (אזמיר תרכ"ד. פרשת וירא) הוא מצטט את לשון התוספות, ובגירסתו מצויה תיבת 'שני' המצביעה על מספר הכבשים.

וכאשר בינותי בספרים ראיתי כי בכמה וכמה ספרים כתבו כדבר הפשוט כי מיכאל מקריב שני כבשים של אש, ולא אדע אם אכן כך הייתה הגירסה לפנייהם, או שכתבו כן לפום שיטפיהו ונתערב להם קרבנות מיכאל בקרבנות אליהו.

בתוֹךְ - בין שתי בקשות אלו, אנו גם אומרים את התיבות 'ואשי ישראל', כשלכאורה אין לתיבות אלו הכרע להיכן הם שייכות: הם יכולות להיות סיום התפילה הראשונה - ולבוא במשמעות של בקשה שהקב"ה ישיב את העבודה לבית המקדש, כשבכלל זה יחזרו ויבואו גם 'אשי ישראל' - הקרבנות של בני ישראל שכהיום אינם קרבים; והם יכולות להיות גם תחילת התפילה השניה - ולבוא במשמעות שכבר כהיום הזה יקבל הקב"ה לרצון את אשי ישראל ואת תפילתם.^{31/08/2018}

אומרים איפוא בעלי התוספות: אכן יש אפשרות להסביר כי תיבות אלו הם סיום התפילה הראשונה, כשהבקשה היא כי הקב"ה יחזיר את העבודה ויחד עימה את 'אשי ישראל'. אולם לפי החידוש המבואר בגמרא, כי גם בזמן הזה מיכאל מקריב קרבנות, הרי שאפשר להסביר כי הבקשה באה במובן שהקב"ה יקבל לרצון הן את אשי ישראל והן את תפילתם, אשר שניהם נעשים כבר בזמן הזה.³¹

האם כבשי האש הם 'אשי ישראל'?

למעשה, בעלי התוספות בבואם לפרש את נוסח התפילה אינם מחלקים בין שתי האפשרויות שנותן המדרש לטיבם של אותם קרבנות שמקריב מיכאל. בין אם הכוונה היא לגשמותיהן של צדיקים ובין אם הכוונה היא לכבשים של אש, הם מסבירים כי ניתן להסביר בכך את התפילה של 'ואשי ישראל... תקבל ברצון'.

אולם המעיין בטור ובבית יוסף (או"ח סי קכ) יראה כי את ההסבר על 'ואשי ישראל... תקבל ברצון' הם אומרים רק לפי השיטה כי המדובר על גשמותיהן של צדיקים,³²

ה. כאן ניתן לחדש תובנה נוספת לאידך גיסא. מדברי התוספות עולה כי אם נאמר שהפירוש בתיבות 'ואשי ישראל' הוא שהם באים כסיום לתפילה הראשונה, הרי שאין לכך קשר עם עניין הקרבת הקרבנות בזמן הזה. התפילה אין היא אלא שנזכה לקרבנות בבנין בית המקדש במהרה.

אלא שלכאורה פירוש זה, כשהוא עומד בפני עצמו, הרי הוא טעון ביאור: הרי הבקשה נאמרת כבר באופן כללי ומקיף: "והשב את העבודה לדביר ביתך" – כשהמונח 'עבודה' הרי כבר כולל בתוכו את כל ענייני העבודה בבית המקדש, ובכללם אף עניין הקרבנות; לשם מה איפוא צריכים להוסיף ולבקש במיוחד גם על 'אשי ישראל'.

אלא שאם נשתמש בחידוש זה, שגם בזמן הזה כבר מקריבים קרבנות, גם כלפי פירוש זה נוכל לתרץ את הקושיה באופן מקורי: אכן אין הבקשה על הקרבנות הקרבים בזמן הזה, אולם דווקא בגלל שיש קרבנות גם כהיום הזה, אנו אומרים כי אין אנחנו מסתפקים בתחליף זה, אלא רצוננו שיבנה בית המקדש ושם יהיו 'אשי ישראל' – קרבנות ממש הקרבים על ידי הכהנים, שלוחי עמך בית ישראל.

ו. זה לשון הטור: "ובמדרש יש, מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים על המזבח של מעלה, ועל זה תיקנו 'ואשי ישראל'. ויש מפרשים אותו על מה שלמעלה ממנו, והכי פירושו: 'והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל' – 'ותפלתם תקבל ברצון' תחילת דבר הוא".

ופירשו הבית יוסף על אתר: "הוקשה לו, היכי אמרינן 'ואשי ישראל' דהיינו הקרבנות תקבל ברצון, שהרי עכשיו אין לנו קרבן... ובמדרש יש, מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים וכו' – כן כתבו התוספות בסוף מסכת מנחות – ולפי זה הכי פירושו: 'ואשי ישראל' כלומר: 'אנשי

ונראה מדבריהם, כי שניהם גם יחד הבינו שאין לומר את הפירוש 'ואשי ישראל...' תקבל ברצון' על הקרבנות הקרבים בזמן הזה, כי אם דווקא כשנתפוס כאותה השיטה שהקרבן הוא 'נשמותיהן של צדיקים', ואילו אם נתפוס כהשיטה הסוברת כי זה כבשים של אש אין אנו יכולים לומר כך.

ומסתבר לומר בכוונת דבריהם, שבשלמא 'נשמותיהן של צדיקים' יכול להיחשב כ'אשי ישראל', בהיות ונשמות אלו הם אכן של בני ישראל. אך אילו אין מיכאל מקריב אלא 'כבשים של אש', מה שייד לומר על קרבנות אלו שהם 'אשי ישראל'.

'אשי ישראל' - על קרבנות אליהו

החנה 51/08/2018

ומצאתי לרבה של העיר שאלוניקי לפני כשלוש מאות שנים, הגאון רבי יוסף ב"ר דוד פילוסוף, בספרו 'בית דוד' (שאלוניקי ת"ק. הלכות תפילה, אות מט) אשר פלפל טובא בפירוש דברי התוספות, ואם כי מתחילה היה נראה לו לדחוק שאף התוספות אין כוונתם אלא כהטור, שפירוש 'ואשי ישראל...' תקבל ברצון' יכול להיאמר רק לפי הפירוש שמיכאל מקריב 'נשמותיהן של צדיקים', אולם לאחר מכן הדר ביה, וכתב שהפירוש יכול להיאמר לשני השיטות:

"אבל היותר נראה לי, דהתוספות אתרוייהו קאי, דאף למאן דאמר שני (המפרש כבשים של אש) אתי שפיר 'ואשי ישראל', דעל כרחך אותם כבשי אש לשם ישראל מקריבם מיכאל שהוא שר שלנו".

ממשיך בעל בית דוד ועל תפילת 'ואשי ישראל...' תקבל ברצון' הוא מעלה פירוש חדש אך מקביל: הכוונה היא אכן על הקרבנות הקרבים בזמן הזה, אך לא על ידי מיכאל, שבוזה יש להתחבט כיצד זה קרוי 'אשי ישראל', כי אם על ידי אליהו הנביא המקריב ממש את קרבנותיהם של ישראל.

ועל כך הוא מביא את דברי הרמ"ע מפאנו, אשר "הביא מדרש אחד, שלפי אותו מדרש אתי שפיר טובא הא דמצלינן האידנא 'ואשי ישראל'..." - וכאן הוא מביא את דברי הרמ"ע מפאנו האמורים לעיל, על אליהו המקריב תמידין בזמן הזה - והוא מסיים: "ולפי זה אתי שפיר 'ואשי ישראל' בפשטיה, קרבנות ממש של כבשים, כבזמן שבת המקדש קיים".

ואכן, בדברי בעל 'מעבר יבוק' מצאנו להדיא את פירוש זה בנוסח התפילה, בדיוק כמו שכתב הבית דוד. שהרי כפי שכבר הבאנו לעיל, הוא פותח ואומר בשם חז"ל כי אליהו מקריב את השני תמידין בכל יום, ועל זה הוא מוסיף ואומר בשפה ברורה: "וזהי כוונת 'ואשי ישראל ותפלתם'".

ישראל' הנקריב על ידי מיכאל, או יהיה מלשון 'אשה ריח ניחוח', כלומר: קרבנות ישראל דהיינו נפשותיה, שהן עצמן נקרבות על ידי מיכאל, גם תפילתם של ישראל, הכל תקבל ברצון"

מהיכן באים הקרבנות של אליהו?

אם על כבשי האש, שאותם מקריב מיכאל, אין מקום לשאלה מהיכן הם באים, שכן הכל מבינים שכבשים אלו העשויים מאש של מעלה הם רוחניים ושמיימים ומשולחן גבוה קזכו, הרי שנושא מקור הקרבנות שאותם מקריב אליהו הנביא, פותח דיון רחב ומעניין ביותר.

החקל יצחק, בהמשך דבריו האמורים לעיל, מעלה שאלה עקרונית על מקור המימון המדויק של בהמות ההקרבה. הלוא קיימא לן - מטעים החקל יצחק - כי קרבנות החובה דין הוא שיהיו משל ציבור, והם נקנים מהכסף שנאסף במחצית השקל, וכל עוד אין מימנם בא מקרב כלל ישראל אין חלות דין קרבן על הבהמות; ואם בימינו, שאין בית המקדש קיים, ומחציות השקל לא נאספו מכל אחד מישראל, כיצד יכול אליהו להקריב קרבנות חובה, וכלשוננו:

"אכן לכאורה קשה, הא אין הקרבנות חובה באין אלא משל ציבור מתרומת הלשכה".

עונה על כך החקל יצחק:

"ויש לומר, דבזמן המקדש נגנזו שקלים מתרומת הלשכה על ימי הגלות, לקנות מהן קרבנות, וכן משמע מהעשרה מאמרות, דהא כתב דמהאי טעמא אליהו שכיח ביומא דשוקא, כדי לקנות קרבנות".

אכן - עונה החקל יצחק בחידוש עצום - הקרבנות, אף בימינו אנו שאין בית המקדש קיים, נקנים מכספי ציבור! הם נקנים משקלים שהיו בתרומת הלשכה בזמן הבית, אשר נגנזו בשעתו על מנת שיוכלו להשתמש בהם בימי הגלות.

על זה מוסיף החקל יצחק ואומר, שלחידושו האמור יש אסמכתא ומשמעות נוטה מדברי הרמ"ע מפאנו, בספרו 'עשרה מאמרות', שכן הרמ"ע מפאנו כותב שאלהו הנביא מצוי בימי השוק כדי לקנות קרבנות!

אלא שאלה וקוץ בה, החקל יצחק אינו מפרט מה בדיוק אומר הרמ"ע מפאנו על עניין זה של היות אליהו הנביא קונה בהמות ביום השוק, וכמו כן הוא אינו מסביר כיצד בדיוק יש ראייה מעובדה זו לחידושו האמור על גניזת השקלים.

החקל יצחק והרמ"ע מפאנו

הבה נראה איפוא את לשונו של הרמ"ע מפאנו ונראה כי כמה וכמה שיבושים נקבצו ובאו לדברי החקל יצחק, עד כי ברור בעיני שטעות סופר נפלה בדבריו.

זה לשונו של הרמ"ע מפאנו, בהמשך דבריו האמורים לעיל: "ואפשר שנגנזו לו קופות מתרומות הלשכה כדי שיהיו באים משל צבור".

ראשית כל, אנו רואים כי הרמ"ע מפאנו כותב להדיא את תירוצו של החקל יצחק: קרבנות אליהו נקנים מכספי הציבור שתתם מחצית השקל בזמן הבית. ומופות

של מטבעות של תרומת הלשכה נשתמרו לימי הגלות כדי לקנות מהם קרבנות לאליהו. כך שאין כאן בדברי הרמ"ע מפאנו משמעות בדברי החקל יצחק, אלא שהרמ"ע מפאנו אומר בדיוק את דברי החקל יצחק!

עוד אנו רואים כי הרמ"ע מפאנו אינו מזכיר ולא כלום על היות אליהו הנביא מצוי בשווקים כדי לקנות בהמות להקריבה. וכפי הנראה טעות סופר נפלה בדבריו, וענין אליהו הנביא בשווקי הבהמות אינו מוסב על דברי הרמ"ע מפאנו, אלא כהקדמה להמשך דבריו האמורים שם, עליהם נעמוד בהמשך.

צאצאי הבהמות הקדושות

מה כן ידוע לנו על המצאות אליהו הנביא בשווקי הבהמות? את התשובה לכך כבר הבאנו בתחילת מאמרנו. פתחנו בדברי בעל 'יכהן פאר' המספר: "באשר נחרב בית המקדש לקחו השונאים טלאים המבוקרים בלשכת הטלאים, והולידו ולדות ולדי ולדות, לכך יבא אליהו על היריד לקנות אלו הולדות, כדי שלא יבואו בני ישראל לידי מעילה". אליהו הנביא עוסק כאן בפעולה של הצלה ממעילה, ללא כל קשר לקרבנות שאותם הוא מקריב.

לעומת זאת הבאנו כי בספר 'רמזי אלול' הובא, כי אליהו הנביא רוכש בשווקים את צאצאי הבהמות הקדושות שנותרו ביד בעליהם, והם לא הספיקו להביאם אל בית המקדש (ולא: צאצאי הטלאים שהיו בלשכת הטלאים!), ואכן הם משמשים לצורך קרבנות, אלא שלדבריו אליהו הנביא רוכש זאת לצורך מיכאל שמקריבם.

בעת אנו יכולים לעצור לרגע ולקבוע בוודאות מוחלטת כי טעות סופר חמורה נפלה בספר 'רמזי אלול', שכן אין כל שיטה הסוכרת כי מיכאל מקריב בהמות גשמיות בזמן הזה. ובוודאי האמת היא שאליהו הנביא רוכש את הבהמות לצורך הקרבנות שאותם הוא עצמו מקריב!

החקל יצחק ארכביה לרמ"ע אתרי ריכשי

מסתבר איפוא לומר כי כוונת החקל יצחק באומרו את ענין היות אליהו הנביא מצוי ביום השוק על מנת לקנות קרבנות, היא אכן לסיפור התואם את דברי בעל 'רמזי אלול', שאליהו רוכש עבור קרבנותיו את צאצאי הבהמות הקדושות. אלא שאם כן חשוב להדגיש, שאין צורך שבהמות אלו ירכשו בכספי ציבור, שהרי מדובר בבהמות שקדושתם כבר קיימת ועומדת, ואין כל צורך שיוסיפו ויקנו אותם בכספי הציבור.

נמצא שאם הרמ"ע מפאנו כתב כי על מנת שהקרבנות של אליהו יהיו מכספי ציבור, הם נרכשים מכספי תרומת הלשכה אשר נגנזו בזמן הבית, בוודאי שאין הוא

ז. וראוי לדעת ששבשתא כיון דעל על, ואף בספרים אחרים הביאו בדבר פשוט שבספר עשרה מאמרות נאמר כי אליהו הנביא קונה קרבנות בשוק – ראה בפתחא זוטא לחלק הרביעי של שו"ת מהרש"ם, ד"ה עוי"ל, במה שכתב שם נכד המחבר.

סובר כי על אליהו הנביא לרכוש דווקא את צאצאי הבהמות הקדושות לצורך הקרבנות, והרי זו ראייה ברורה למטות סופר שנפלה בדברי החקל יצחק אשר ארכביה להרמ"ע מפאנו אתרי ריכשי.

31/08/2018

אם כי יודגש שיתכן שאין כל סתירה בין דעת הרמ"ע מפאנו לבין העובדה שאליהו הנביא רוכש בשווקים את צאצאי בהמות הקדושות, כי ייתכן שפיר שהוא עושה זאת כדי להציל את בני ישראל מעוון מעילה, וכדברי היכהן פאר.

שתי דרכים לפנינו

אוצר החכמה

כך שלסיכום ביניים מהאמור עד עתה עולה כי ישנם בדינו שתי דרכים בהסבר כיצד הקרבנות של אליהו שייכים לציבור: תירוץ הרמ"ע מפאנו והחקל יצחק, כי אליהו הנביא קונה את הבהמות בכספי תרומת הלשכה שנגזרו בזמן הבית; ותירוץ המבוסס על דברי בעל 'רמזי אלול', שהבהמות מצד עצמם קדושות, שהרי מצאצאי הבהמות שהקדישום בעליהם בזמן הבית הם.

כיוצא בזה יש בדינו שתי דרכים בהסבר עיקר הסיבה מה לאליהו בשווקי הבהמות: לדעת בעל 'רמזי אלול', אליהו רוכש לצורך הקרבנות את צאצאי הבהמות הקדושות שנותרו ביד מקדישיהם; ולדעת בעל 'יכהן פאר', אליהו רוכש את צאצאי הטלאים שבלשכת הטלאים, ומטרתו בזה היא להציל את ישראל מאיסור מעילה.

אלא שאין בהכרח כי הא בהא תליא, כי יתכן שגם בעל 'יכהן פאר' מודה כי בהמות אלו מיועדים להקרבה, אלא שאין צורך שיקנו אותם בכספי ציבור.

הקרבנות הם מלשכת הטלאים

והנה החקל יצחק גופיה ממשיך ומתייחס לעניין צאצאי הבהמות הקדושות אשר מהם אליהו הנביא מקריב את קרבנותיו. את הציטוט המדויק של דבריו הבאנו בתחילת המאמר, ותורף דבריו הוא כי יש בידו שמועה אשר שמעו ובא ממגיד אמת שאמרו זאת בשמו של הרה"ק הדברי חיים מצאנז אשר גילה כי מקור הקרבנות שאליהו מקריב הוא מהטלאים שנותרו בלשכה בזמן החורבן, והם אשר פרו ורבו, ומהם לוקה אליהו לקרבנותיו.

נבחיין היטב כי גירסה זו היא חדשה בהחלט, שכן ה'יכהן פאר' שהזכיר את צאצאי הטלאים שבלשכת הטלאים לא הזכיר כלום מעניין ייעודם לקרבנות, ואילו ב'רמזי אלול' נאמר שהקרבנות הם מקרבנות שנותרו ביד בעליהם!

בעת, עם ציטוט שמועה זו, מציג החקל יצחק בשם הרה"ק מצאנז גישה שונה ומחודשת בקשר למקור הקרבנות: לא בהמות סתם הנקנות בכספי תרומת הלשכה - כהרמ"ע מפאנו והחקל יצחק; אף לא צאצאי בהמות שנותרו ביד בעליהם - כדברי בעל 'רמזי אלול', כי אם שיטה שלישית: אליהו רוכש את צאצאי הטלאים שהיו בלשכת הטלאים בזמן החורבן! (ובאמור, מסתבר שהחקל יצחק שהזכיר את היות אליהו מצוי ביום השוק,

כוונתו הייתה כהשלמה לשמועה מהרה"ק מצאנו, שאת אותם צאצאי הטלאים רוכש אליהו בימי השוק).

שאלות החקל יצחק

על עצם המציאות המסופרת בדברי הרה"ק מצאנו לפיה בזמן החורבן נשארה לשכת הטלאים שבבית המקדש מלאה טלאים, והם פרו ורבו, מקשה החקל יצחק קושיות קשות כברזל, לפיהן ^{המציאות} מציאות שכזאת לא תיתכן משתי סיבות. וזה לשונו:

"אמנם לא זכיתי להבין דבריו הקדושים, דהא איתא במשנה דתענית (פ"ד מ"ו) דבשבעה עשר בתמוז בטל התמיד, ופירש הרע"ב: שלא היו כבשים להקריב, שבאה העיר במצור, עכ"ל.

ועוד הא התמיד היה עולה והוא זכר, ואם כן לא היה בלשכת הטלאים רק זכרים ולא נקבות, ואולי טעה השומע הדברים הנ"ל ולא הבין כוונת רבינו הדברי חיים בזה".

לפני שנכנס לליבון השאלות, בזה אחר זה, חובה עלינו להקדים כי קושיות אלו קשות כמובן גם על ה"כהן פאר" אשר אף הוא מספר כיוצא בזה, שנותרו טלאים בלשכת הטלאים והם שפרו ורבו והעמידו וולדו^{החכמה} וולדו וולדות.

לעומת זאת, בעל 'רמזי אלול' אינו מזכיר כלום על לשכת הטלאים, ולדעתו צאצאי הבהמות הקדושות אשר עליהם מדובר כאן, הם "מהבכורים והקדשים שנשארו בעת חרבן בית מקדשנו בידי בעליהן, ולא זכו לעלות על מזבח ה'", ולגורסתו שתי הקושיות מעיקרא ליתא.

הלוא בטל התמיד מחמת חסרון הכבשים?

השאלה הראשונה אותה מציב החקל יצחק היא: כיצד תיתכן מציאות כזאת לפיה נשארו טלאים בלשכת הטלאים, והלוא אנו יודעים שבזמן החורבן בטל התמיד, לפי שכבר לא היו טלאים להקרבה, כך שאילו היה טלאים בלשכת הכהנים, היו משתמשים בהם עוד קודם החורבן.

בסיום דבריו מעלה החקל יצחק אפשרות אולי השומע את דברי הרה"ק מצאנו טעה ולא הבין את דבריו. ולפום ריהטא ייתכן שהחקל יצחק צודק, כי שמא לא אמר הרה"ק מצאנו כי הבהמות הללו היו בלשכת הטלאים, אלא אמר שהיו בהמות קדשים שנותרו ביד מקדישיהם מחוץ לירושלים, ולא היו יכולים הבעלים לבוא ולהקריבם, ומצאצאיהם באים הקרבנות.

לקחו את הטלאים למדבר

אפשרות נוספת לאוקמי גירסא בדברי הרה"ק מצאנו, ול"ישב את הקושיה העצומה ששאל החקל יצחק. היא לומר כי האמת שלא אמר הרה"ק מצאנו אלא

כהגירסא המוכאת בהגדה של פסח 'דברי חיים' (כמצוין לעיל, הדברים נאמרו בשפת האידיש ולפנינו הם מצויים בתרגום חופשי ללשון הקודש):

^{131/08/2018}

"פעם אחת, אחר אפיקומן, אמר רבינו בזה הלשון ממש: הנה סיפר לי מה שכתוב בספר 'עשרה מאמרות': אין פוחתין משה טלאים המבוקרים במקדש! אם כך, היכן הם אותם טלאים שהיו בזמן שבית המקדש חרב בעוונותינו הרבים? אלא שלקחו אותם למדבר, ואלהו קונה בהמות נקבות ביומא דשוקא, והם פרים ורבים, ומכאן הוא שאלהו מקריב בכל יום את קרבנות התמיד".

לפי נוסח זה עולה שבפעם האחרונה בה היו ששה טלאים בלשכת הטלאים, הם נלקחו אל המדבר, ושם פרו ורכו, ומהם אליהו הנביא קונה את הקרבנות.

לגירסה זו, לא נמצאו הטלאים בלשכת הטלאים, כמו ששמע החקל יצחק וכמובא ביכהן פאר, כי אם במדבר, כך שאכן בלשכת הטלאים לא היו עוד טלאים כי אם במדבר, ומצאצאי אותם טלאי-מדבר הוא שמקריב אליהו.

דא עקא שנוסח שמועה זו צריך בירור רחב: מי הם אלו שלקחו את הבהמות למדבר, ומהיכי תיתי הוא שעשו כן, אם על ידי כך הם ביטלו את הקרבת התמיד על ידי הכהנים בבית המקדש.

ואם יש את נפשנו לעיין במקור הדברים - בספר 'עשרה מאמרות', מה נעשה ביום שידובר לנו כי בספר 'עשרה מאמרות' לא מופיע כדבר הזה, לא מיניה ולא מקצתיה. ועל כרחינו שאף בגירסה זו נפלה טעות, ומי כהחכם וידע פשר דבר.

מה הסיבה לביטול התמיד?

אפם כי מחמת קושיא זו של החקל יצחק עדיין אין אנו צריכים להכריח כי טעות נפלה בגירסה זו ששמע החקל יצחק מפי 'מגידי אמת' כדבריו, וזאת לפי שניתן ליישבה באופנים מחוורים ופשוטים מאוד, באופן שלא יסתרו כלל לעניין ביטול התמיד.

כי הנה נחלקו רבותינו הראשונים בכיור טעם הדבר שבטל התמיד ביום שכעה עשר בתמוז. הרע"ב אכן כתב שטעם הביטול הוא כפי שציטט החקל יצחק: מפני שכבר לא היה להם בהמות להקרבה. אלא שלא כל הראשונים מסכימים לכך.

מחד גיסא אנו רואים כי גם רש"י פירש כהסבר זה, וכדבריו במסכת ערכין (יא ב): "בטל התמיד - שלא היו להם כבשים מחמת שהיו צרים על ירושלים ואין יוצא ובא". אולם מאידך גיסא אנו מוצאים כי רש"י עצמו פירש, שלא הייתה המגיעה מחמת חסרון הבהמות, כי אם מחמת גזירת המלכות, וכדבריו במסכת תענית (כו ב): "ובטל התמיד - לפי שגזרה המלכות גזרה מלהקריב עוד".

31/08/2018 18:08

ואם נתפוס כדברי רש"י בתענית, שלא בטל התמיד מחמת חסרון הטללים כי אם מחמת גזירת המלכות, מה טוב ומה נעים ליישב בזה את קושיית החקל יצחק: אכן נותרו טללים מבוקרים בלשכת הטללים, אולם התמיד בטל לפי שהמלכות הרשעה לא הניחה להקריבם¹.

באיזו תקופה בטל התמיד?

18/08/2018 18:08

היבט נוסף שיש בו כדי לתרץ קושיית החקל יצחק מצוי בחוסר הבהירות המקיף את השאלה ההיסטורית: אימתי ובאיזו תקופה הוא שבטל התמיד ביום שבעה עשר בתמוז.

כי הנה הרמב"ם שפתיו ברור מללו כי לא היה ביטול זה אלא בבית ראשון, וכדבריו בהלכות תעניות (פ"ה ה"ב): "בטל התמיד בבית ראשון". אולם ראה בגבורת ארי (תענית כו ב) שהביא שמדברי רש"י נראה כי היה זה בבית שני, והביא לכך סימוכין מדברי התלמוד הירושלמי במסכת ברכות (פ"ד ה"א). ושיטה שלישיית בזה ראיתי בתפארת ישראל (תענית פ"ד מ"ו, יכין אות מ) שהיה זה: "בימי הורקנום וארסתבולום בשצרו זה על זה", ולהאריך בפרטי מחלוקת זו - קצר המצע מהשתרע.

ומעתה, בין אם נאמר כי ביטול התמיד היה בימי בית ראשון ובין אם נאמר כי ביטול התמיד היה בימי הורקנום, הרי שקושיה מעיקרא ליתא: אכן, בחורבן בית שני נותרו טללים בלשכת הטללים, ועליהם הוא שנאמר כל המובא לעיל, ואילו כל ביטול התמיד והעדר הכבשים לא היה כי אם בזמנים אחרים.

קושיית החקל יצחק: והלא בזכרים עסקינן

עוד הקשה החקל יצחק על השמועה בשם הרה"ק מצאנז, קושיה עצומה וקשה כברזל אשר צריכה נגר ובר נגר דליפריקניה: מציאות שכזאת לפיה טללים שבלשכת הטללים פרו ורבו והולידו וולדות קדושים - לא תיתכן בשום אופן! הלא בלשכת הטללים לא היו כי אם בהמות המיועדות לצורך הקרבת התמידין, והרי התמיד שהוא עולה אינו קרב אלא זכר, וקיימא לן כי אין חוששין לזרע האב בקדשים. כך שבשלמא אם היו שם בהמות נקבות ניתן להבין כי ישנם וולדות קדושים, אבל הלא היה שם רק זכרים ואין הקדושה עוברת מהם והלאה.

וייש להוסיף ולהטעים את הקושיה כי כמעט שלא יעלה על הדעת לומר שבלשכת הטללים, מלבד קרבנות התמיד שבאו כאמור מהזכרים, היו מאכסנים בה גם קרבנות

ח. אגב, דברי רש"י הללו יש לענות בהם טובא, וכפי שכבר העיר על כך הרב היר"ח - הגאון רבי רפאל יוסף חזן, בספרו שו"ת 'חקרי לב' (שאלוניקי תקמ"ז. אר"ח סוף סי' לח), אלא שאין כאן מקומו.

נוספים, אשר מהם גם היו נקבות, ומהם הוא שנותר בזמן חורבן בית המקדש, שהרי כל קרבנות הציבור באים מהזכרים, וכל ולדות הטאת מתים, ואילו שלמי יחיד הבאים אף מהנקבות, מה להם וללשכת הטלאים.

והנה בגירסא שהביא בהגדת דברי חיים, נאמר כי אליהו קונה בהמות נקבות, אך לנידון דידן אין בכך כל תועלת, כי מלבד זאת שלצורך התמיד עליו להביא זכרים, מה אכפת לן שהבהמות עתה הם נקבות, אם מוצאם אינו מנקבות קדושות, וצריך עיון גדול.

ברם, להגירסא שהביא בספר 'רמזי אלול' ולפיה מדובר בצאצאי כל סוגי הקדשים שנותרו ביד בעליהם, כמובן שניתן לתרץ ולומר כי מדובר בוולדות של שלמים, וזוהי קדושתם, ודומני כי זוהי ראייה מכרעת לצדקת גירסא זו שבספר 'רמזי אלול'.

אליהו לוקח מצינורי השפע

דרך חדשה לחלוטין בעניין זה של מקור הבהמות שמקריב אליהו הנביא, כותב רבינו החתם סופר בספרו 'דרושים ואגדות - מכתב יד' (ירושלים תשנ"ח. פרשת כי תשא, עמוד צב). החתם סופר מביא כי הרמ"ע מפאנו דן מהיכן לוקח אליהו הנביא את ממון הציבור כדי לרכוש בזה את קרבנות הציבור, והוא מעיר על כך שהסברו הוא דחוק, ולכן הוא מציע הסבר אחר:

"והנה מאין לוקח אליהו ז"ל שקלים משקלי ציבור, נדחק שם בעשרה מאמרות מאוד, שאולי נתגלה לו קופה מתרומת הלשכה הישנה, ע"ש. ולפי ע"ד פשוט מאוד, שלוקח מצינורי השפע שיוורד פרנסת כל אחד מישראל, מפריש לעצמו שיעור מחצית השקל, וממנו מקריב כבשים של אש מסתמא".

אליהו הנביא אינו נזקק לקחת מבני ישראל את הממון, אלא הוא לוקח את זה עוד משורש יניקתם - מתוך צינורות השפע משם יורד הממון לבני ישראל, ועל ידי זה הממון שייך לכל ישראל.

וראוי להבחין כאן כי החתם סופר כותב שאליהו הנביא מקריב מממון זה את הקרבנות שהם כבשים של אש. ודבריו תמוהים בתרתי: חדא, כי לא נאמר כלל ועיקר כי אליהו הנביא מקריב כבשים של אש. ועוד והוא העיקר, שאם אליהו מקריב קרבנות מכבשים של אש, הרי שעל זה כלל לא קיים הנידון של קנייתם בכספי ציבור, שהרי כבשים של אש אינם ניתנים לקנייה ולהשגה תמורת ממון.

ולמרבה הפלא מצאתי כי אין זה מקום יחידי בו החתם סופר כותב על אליהו הנביא כי קרבנותיו הם קרבנות של אש, שכן כך מפורש בספרו 'דרשות חתם סופר'

(ח"ב, דרוש לו' אב תקע"ב):

"והנה השם יתברך הוא שוכן בציון ומעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי, ואליהו עומד שם ומקריב תישימים של אש בכל יום כמ"ש בעשרה מאמרות".

אך כאמור, בספר 'עשרה מאמרות' לא הוזכר כלל עניין זה, לא היות הקרבנות תישימים ולא היותם של אש. ושמה אגב שיטפיה דלשון התוספות הוא שכתב כן.

מוסרם לציבור יפה יפה

שיטת נוספת בעצם נידון זה העלה הגאון רבי חיים פאלאג, בספרו 'נפש כל חי' (שם), ומדבריו עולה שאלוהו הנביא יכול להביא קרבנות מאיזה בהמות שירצה, ולאו דווקא מצאצאי בהמות קדושות, ולקנותם מאיזה ממון שירצה, ולאו דווקא ממעות תרומת הלשכה, כי הגם שקיימא לן שעל קרבנות הציבור להיות משל ציבור, הלוא אליהו יכול למוסרם לציבור יפה יפה וגמצאים הקרבנות שייכים לציבור. וכך שנינו להדיא (ר"ה ז א):

31/08/2018nnn

"קרבנות צבור... יחיד שהתנדב משלו, כשרין, בלבד שימסרם לצבור.

פשיטא, מהו דתימא, ליחוש שמא לא ימסרם לצבור יפה יפה, קא משמע לן".

והנה גם אם יש כאלה החוששים שמא באופנים מסויימים אין המסירה לציבור נעשית יפה יפה, הרי שבוודאי אצל אליהו הנביא אין לחשוש על כגון דא, ופשיטא שמסירתו לציבור נעשית על הצד היותר טוב, ושפיר מישך שייכי הקרבנות לכלל ישראל.

עוד ראה בספר 'קרבן שמואל' (זילברשטיין, ירושלים תש"ד. סימן כב) שהארץ טובא שגם בהמות הבאות מגן עדן כשרות להקרבה, ובסיום דבריו כתב כי בודאי קרבנותיו אל אליהו הנביא באים מגן עדן.

ככל משפטו וחוקתו

מתוך כל הדיון הארוך אודות מקור הקרבנות שאותם מקריב אליהו והצורך שיהיו שייכים לציבור, אשר כאמור נפתח כבר בדברי הרמ"ע מפאנו, ניתן לקבוע בוודאות כי רבותינו אינם סבורים שהקרבת הקרבנות של אליהו היא פעולה סמלית-רוחנית גרידא, כי אם מעשה המעוגן בהלכה המסורה, עד כדי כך שהם מתחבטים בשאלות הלכתיות אודות יכולות ההקרבה ומתן פתרונות הלכתיים לבעיות אלו.

אי"ו לא הייתה ההקרבה כי אם פעולה סמלית, לא היה שייך לשאול על כך שאלות מסוג של כיצד קרבנות אלו הם קרבנות ציבור והלוא אין הם נקנים מכספי הציבור וכיוצא בזה. אלא שהמפרשים הבינו כי הקרבת קרבנות התמיד בבית המקדש של מטה, שהייתה נעשית בעבר על ידי הכהנים, ממשיכה להתבצע בזמן הזה על ידי אליהו הנביא זכור לטוב, והיא נעשית בהתאם לכל כללי ההלכה.

ביררנו איפוא לעיל את סוגיית מקור הבהמות שמהם מקריב אליהו את קרבנותיו, ועתה נמשיך ונציג ענינים הלכתיים נוספים הנידונים כלפי קרבנות אלו.

חידושי של הרמ"ע מפאנו

האמת היא כי השאלה ההלכתית הראשונה שצריכה להישאל בנדון זה היא כיצד בכלל ניתן להקריב, והלא בית המקדש חרב ושומם. ואכן, עם ההסבר לכך פותח הרמ"ע מפאנו את תחילת דיונו בנושא, והוא כותב:

"ואמרו עליו שהוא מקריב תמידין בבית המקדש, אף על פי שהוא שמש, שהרי בקדושתו עומד, ואתיא כי הא דתנינן בסוף עדיות (פ"ח מ"ו) מקריבין אף על פי שאין^{אוצר החכמה} בית".

נקודה נוספת שצריכה ברור היא זהותם של העומדים למעמדות והמשוררים על הקרבן, כפי הדין הקיים בהקרבת הקרבנות, ואף על כך מפליא הרמ"ע מפאנו להביא השערה אשר ניכר בה היותה מסוד ה' ליראיו. ואלו דבריו:

"ואינו רחוק להאמין שיהיו אבות העולם עומדים על גביו למעמד, והימן אסף וידותון משוררים".

מה לובש אליהו בעת ההקרבה?

כהן שעובד עבודה בלא בגדי כהונה - עבודתו פסולה! נשאלת איפוא שאלה הלכתית נוספת: האם אליהו הנביא לובש בגדי כהונה בעת עבודתו? ואם אכן הוא לובש - איזה בגדים הוא לובש: בגדי כהן הדיוט או בגדי כהן גדול? מתברר שהרה"ק מאוהל, בעל 'ישמח משה', זכה וראה בעיניו את אליהו הנביא בעת עבודת הקודש, והוא השיב על שאלה זו, וכדלהלן.

הרה"ק מצאנו, בהמשך דבריו שאמר לפני אכילת אפיקומן כמצוטט לעיל, הוסיף והתייחס גם למחזה שמיימי נאדר בקודש אותו זכה לראות הישמח משה, ואלו היו דבריו:

"אליהו הנביא מקריב שני קרבנות תמיד בכל יום, אחד בבוקר ואחד בערב. הרב ז"ל מאוהל (הוא הרה"ק הישמח משה) התפלל שיזכה לראות זאת בעיני בשר, והראה לו הקב"ה כאשר אליהו עומד ומקריב את הקרבנות, ואליהו הוא כהן הדיוט ומיכאל הוא כהן גדול".

כמה ידיעות נכבדות מצויים בדברים אלו אשר גילה הרה"ק מצאנו: בראש ובראשונה אנו מתוודעים לכך שהישמח משה זכה לראות מחזה אשר עין גשמית מעולם לא ראתה: הוא ראה את אליהו הנביא בעת הקרבת הקרבנות! ונוסף גם הוא, הרה"ק מאוהל גם ראה שדין אליהו הוא ככהן הדיוט, וכפי הנראה הוא ראה זאת לפי בגדי הכהונה בהם היה אליהו לבוש.

דברים אלו שגילה לנו הרה"ק מצאנו, הגה הם יוצאים אף ממקום אחר, בתוספת נופך אודות בגדי הכהונה שלבוש אליהו בעת ההקרבה, שהיו אלה אכן בגדי כהן הדיוט.

הרה"ק בעל 'יטב לב', נכדו של הרה"ק הישמה משה, מספר כי זקנו ראה את אליהו הנביא עומד ומקריב את הקרבנות, ואף ראה כי הוא לבוש בבגדי כהונה. וכך הוא כותב בספרו על התורה (פרשת אמור):

"ומקובלני ממוזלה"ה בעל המחבר ספר ישמה משה ותשובת השיב משה, כי פעם אחת אחר שסיים תפילת שמונה עשרה עלה בלבו להתפלל לראות הדבר הנ"ל האמור ב'עשרה מאמרות', ועם לבבו אמר אולי קיימא לי שעתא ואזכה לראותו, ותיכף התפלל על זה, ומילא ה' שאלתו וראה עין בעין את אליהו הנביא מלובש בבגדי כהונה עומד ומקריב התמיד כסדרו. ודבריו הללו נודעו לרבים".

ובתוספת פרטים חשובים הביא את הדברים בקונטרס 'תהלה למשה' (הנדפס בתחילת ספר ישמה משה על הנ"ך. ד"ה הן אמת):

ארח"ח 31/08/2018

"וכאשר עובדא ידענו אשר פעם אחת כאשר גמר תפילתו, תפילת שמונה עשרה, נפל במחשבתו המאמר מהספר הקדוש 'עשרה מאמרות' שכתב שאליהו הנביא מקריב תמידין בבית המקדש, והעמיק במחשבתו מדוע ולמה נפל זאת במחשבתו ונזכר מזה המאמר של ה'עשרה מאמרות', אולי עתה עת רצון להתפלל לזכות לראות זה. ותיכף התפלל להבורא ית"ש שיזכה לראותו איך הוא עומד ומקריב. וה' מלא תפלתו ובקשתו וזכה לראותו.

אוצר החכמה

ושמעתי מפי אדמו"ח שלאחר שסיפר לו העניין הזה, שאלהו אם היה אליהו מלובש בשעת הקרבה בשמונה בגדים ככהן גדול או בארבע בגדים ככהן הדיוט. והשיב לו: רק בארבע".

בעל השמועה מספר איפוא שהישמה משה עצמו נשאל אודות הבגדים שאותם אליהו הנביא לובש בעת עבודת הקרבנות, והוא אשר העיד ממראה עיניו כי אליהו הנביא לובש את ארבעת בגדי כהן הדיוט.

ולא **העיר** כי על מה שהביא הרה"ק מצאנו כי המלאך מיכאל הרי הוא כהן גדול, יש לציין כי כבר מצאנו זאת להדיא בספר הזוהר הקדוש (ח"ב סז ב, ועוד), והשווה גם ללשון הגמרא במנחות 'מיכאל שר הגדול'. ועוד ראוי להשלים ולציין כי בעבודת הקרבנות אשר לו, הרי הוא לובש בגדי כהונה גדולה. וכך מצאנו במדרש קדום, בשם 'סדר רבה דבראשית', אותו פרסם רש"א וורטהיימר (בתוך 'בתי מדרשות', בית ראשון, ירושלים תרנ"ג):

"למעלה משחקים זבול, שבו שבעה היכלות של אש בנויים, ושבעה מחנות של מלאכים עומדים, ושבעה מזבחות של אש בנויים, ושבעה כתות של גדודי [שרי חיל - התיקון ע"פ 'סודי רזיא' אות ס] נכונות ועומדות, ומיכאל שר הגדול עומד בראשם ככהן הגדול ולבוש בגדי כהונה גדולה ומקריב קרבן של אש על מזבח ה', ומקטיר קטורת על מזבח הקטורת ומעלה תמר של להבה על מזבח העולה. שנאמר בנה בניתי בית זבול".

השאלות ההלכתיות בקרבן פסח

הדיונים ההלכתיים אשר הצענו זה עתה, כוחם יפה כלפי קרבנות התמיד שמקריב אליהו, אולם בעיות הלכתיות נוספות קיימות במיוחד כלפי קרבן פסח, אשר כפי שהבאנו לעיל גילה לנו הרה"ק מצאנו כי אליהו הנביא מקריבו בזמן הזה ומביא לצדיקים לאכול ממנו.

נעתיק שוב מתוך דברי הרה"ק מצאנו את הקטע בו הוא מתייחס לשלוש בעיות האמורות להתעורר בעניין זה:

"כל ערב פסח מקריב אליהו הנביא קרבן פסח, ומביאו נתח מהקרבן לכל צדיקי הדור, כי המה מנויים עליו. ואף שאנחנו לא מצויים בארץ ישראל ובירושלים, אליהו הנביא מביא עמו אורא דארץ ישראל ואורא דירושלים, והצדיקים יושבים בירושלים שבארץ ישראל ואוכלים מקרבן הפסח... והגם שאנו טמאי מתים, הלא טומאה נדחית בציבור".

הבעיה הראשונה היא, לפי מה ששנינו (זבחים פ"ה מ"ח) שאין הפסח נאכל אלא למנויו - ואם כן, כיצד אוכלים ממנו הצדיקים. ועל זה משיב הרה"ק מצאנו, כי אכן הצדיקים המה מנויים על קרבן פסח.

הבעיה השנייה היא, שהרי אין הפסח נאכל אלא בירושלים, וכמו שנאמר (דברים טז ז): "ובשלת וּאכלת במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו וּפגית בבקר וּהלכת לאהלך" - ואם כן, כיצד אוכלים ממנו הצדיקים מחוץ לירושלים. ועל זה משיב הרה"ק מצאנו, כי אליהו הנביא מביא עימו לצדיקים גם אורא דירושלים.

והבעיה השלישית היא, שהרי בזמן הזה אנו טמאים בטומאת מת, וכל הטמאים לנפש אדם אינם יכולים לעשות הפסח - ואם כן, כיצד בכלל קרב הפסח. ועל זה משיב הרה"ק מצאנו, כי קיימא לן (פסחים עז א) כי טומאה הותרה בציבור.

תוחב את הקרבן לבית בליעתם

על הבעיה השלישית שהזכיר הרה"ק מצאנו היא עניין הטומאה, אשר לכאורה היא פוסלת את הקרבן פסח, ואף על כך מצאנו תירוץ נוסף אשר הביא בספר "ג אורות", בשמיה דהרה"ק מצאנו, שבאחת מהשנים תירץ זאת באופן אחר. ואלו דבריו (מערכת הרה"ק מצאנו, פ"ח):

"כליל פסח, בעת עריכת הסדר, אמר רבינו מצאנו: שאלהו הנביא זכור לטובה שוחט הקרבן פסח ומביאו להצדיקים, וכי תימא הלא טמאי מתים הם, אבל טומאה הותרה בציבור. ופעם אחרת תירץ, שאלהו הנביא בא ותוחב את הקרבן פסח לתוך בית בליעתם. ושמעתי מפי הגה"ק מסאטמאר זצ"ל, שאביו בעל הקדושת יו"ט היה אצל רבינו מצאנו בחג פסח, ושמע בעצמו מימרא זו מרבינו מצאנו".

טהרה באפר פרה

וְלֹאִי דַמְסַתְפִּינָא הוּא אַמִּינָא לְהוֹסִיף עַל כֵּךְ, כִּי מַלְבֵּד מַה שְּׁאֵלִיהוּ הַנְּבִיא מִבֵּיא אֶת הַקֶּרֶבֶן פֶּסַח לַמְּגִייוֹ הַצְּדִיקִים, הוּא אֵף מְקַדִּימָם וּמְטַהֵרָם בְּאֵפֶר פֶּרֶה. וְחִילִי מִמָּה שְׂרָאִיתִי לְהַגְאֹן רַבִּי חִיד"א אֲשֶׁר הֶעֱלָה לְחֹדֶשׁ דְּבַר נִפְלָא בְּסִפְרוֹ 'מְדַבֵּר קִדְמוֹת' (מַעֲרַכְתָּ אֹת כו):

"וְאֲנִי בַעֲנִיּוֹתִי פְשִׁיטָא לִי דְרַבֵּינוּ הָאֲר"י זצ"ל הִיָּה נִטְהַר בְּאֵפֶר פֶּרֶה עַל יַד אֱלֹהֵיוֹ זְכוֹר לְטוֹב, וְאִזְנָה עָלָיו רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ לְהַפְלִיא. וְהִגַּם כִּי לֹא רָאִיתִי כְּתוּב רִמְזָא מִזֶּה וְלֹא שִׁמְעָתִי, לְכִי אֹמֵר לִי שֶׁהֵרֵב ז"ל הִיָּה מַעֲלִים הַדְּבַר הָעֵלֶם נִמְרָץ לְרֹב עֲנוּתוֹתוֹ".

נִשְׂאָ זֶה שֶׁל קוּם אֶפֶר פֶּרֶה לְאַחַר חוֹרְבֵן הַבַּיִת הוּא אֶרֶץ וּמַעֲנִין מְאֹד. וְרָאָה עַל כֵּךְ בְּאַרְיִכוֹת בְּמֵאמֶר 'אִימָתִי פֶסְקָה טַהֲרַת אֶפֶר פֶּרֶה אֲדוּמָה' (בְּתוֹךְ קוֹנְטֵרַס 'לִיקוּטֵי אֱלִיעֶזֶר', בְּרֵאדֶט, יְרוּשָׁלַיִם תש"ע), אֲךֹּ לְגִדּוֹן דִּידֵן דִּינֵנוּ בְּקִבְעָתוֹ שֶׁל הַחִיד"א כִּי אֱלֹהֵיוֹ הַנְּבִיא טִיהַר בְּאֵפֶר פֶּרֶה אֶת רַבֵּינוּ הָאֲרִיז"ל, וּמִשְׁכַּךְ יִכּוּלִים אֲנִי לְהַרְחִיב וּלְאֹמֵר כִּי כָל הַצְּדִיקִים הַמְּגִיִּים וְאוֹכְלִים אֶת קֶרֶבֶן הַפֶּסַח, עַל יְדֵי אֱלֹהֵיוֹ, הָרִי שְׁאֵלִיהוּ מְקַדִּים וּמְטַהֵרָם בְּקִדּוּשָׁה שֶׁל מַעֲלָה עַל יְדֵי אֶפֶר הַפֶּרֶה.

מפני מה אין משיח בא?

אֵת מֵאֵמְרֵנוּ הָעוֹסֵק בַּחֲדִידוֹשׁ הַמוֹפְלָא עַל הַיּוֹת אֱלֹהֵיוֹ הַנְּבִיא מְקַרִּיב אֶת הַקֶּרֶבֶנוֹת אֵף בְּזִמְנָא הַזֶּה, וְאֲשֶׁר אֹתוֹ בִּירְרָנוּ בְּמֵאֵמְרֵנוּ הַדֵּק הַיָּטֵב, נִסִּים בְּשִׁאלָה מְקוּרִית אֹתָהּ כּוֹתֵב הַגְּאֹן רַבִּי חַיִּים פֶּאֲלָאגִי בְּסִפְרוֹ 'עֲמוּדֵי חַיִּים' (אֲזַמִּיר תַּרְל"ה. עֲמוּד עֲבוּדָה, אֹת יד):

"וְשִׁמְעָתִי מִהֵרֵב מִרְּגִישֵׁי בַעַל סֵפֶר 'הַר הַמּוֹר' ז"ל שֶׁחָקַר בְּזֶה, דָּאֵם כֵּן אֲמַאי אֵינּוּ בָּא הַמְּשִׁיחַ, כִּיּוֹן דִּישׁ לָנוּ קֶרֶבֶנוֹת שְׂמִכְפָּרִים בַּעַד כָּל יִשְׂרָאֵל, וְכִמּוֹ שְׂאֵמְרוּ רַז"ל לֹא לָן אָדָם בִּירוּשָׁלַיִם וּבִידּוֹ עוֹוֹן וְכוּ', זֶה תוֹרֵף דְּבָרָיו".

בַּעַל קוֹשִׁיָה זֶה הוּא הַגְּאֹן רַבִּי רַחֲמִים נִיסִים מֹשֶׁה רַבִּי, מַחֲכָמִי אִיזְמִיר וּמַחֲבֵר סֵפֶר 'הַר הַמּוֹר' עַל הַרְמַב"ם (שְׁאֵלֻנוּקֵי תַקְצִ"ה), אֲשֶׁר הִיָּה בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יִצְחָק רַבִּי, אָבִי אִשְׁתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַגַּר"ה פֶּאֲלָאגִי. הַגַּר"ה פֶּאֲלָאגִי מַעֲיֵד בְּהַקְדַּמְתּוֹ לְסֵפֶר 'הַר הַמּוֹר', כִּי הוּא וְגִיסּוֹ הָיוּ יוֹשְׁבִים מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ, מְבֹקֵר וְעַד עֶרֶב, וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. וְאִכֵּן בְּסִפְרָיו מְרַבֵּה הַגַּר"ה פֶּאֲלָאגִי לְהַבִּיא מְדַבְּרֵי תוֹרָתוֹ שֶׁל גִּיסּוֹ.

הַקִּשָּׁה אִיפּוֹא בַּעַל 'הַר הַמּוֹר' לְגִיסּוֹ הַגַּר"ה פֶּאֲלָאגִי: אִם עַל הַתְּמִידִין אִמְרוּ חו"ל כִּי הֵם מְכַפְּרִים עַל הָעוֹוֹנוֹת, וְכִפִּי שֶׁהִבְאֵנוּ לְעִיל, וְאִם אִכֵּן אֱלֹהֵיוֹ הַנְּבִיא מְקַרִּיב בְּכָל יוֹם אֶת קֶרֶבֶנוֹת הַתְּמִיד, הָרִי שְׁכָל עוֹוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִתְּכַפְּרִים - מִפְּנֵי מַה אִיפּוֹא אֵין הַמְּשִׁיחַ בָּא?

בַּפְּתִיחַ לְתַשׁוּבָתוֹ, מְקַדִּים הַגַּר"ה פֶּאֲלָאגִי וּמַצִּיב שְׁאֵלָה נִגְדִית מִשְׁלוֹ: אִם אִכֵּן הָא בְּהָא תֵּלִיא, וְהַקֶּרֶבֶנוֹת הַמְּכַפְּרִים פּוֹעֲלִים אֶת הַגְּאֹלָה, כִּיצַד אִירַע הַחוֹרְבֵן אִם בְּכָל

אוצר החכמה

יום המשיכו להביא את הקרבנות? אלא וודאי - קובע הגר"ח פאלאגי - שאין די בקרבנות אלו כדי למנוע את החורבן ולהביא את הגאולה, מכמה וכמה סיבות שאותם לא מתקנים הקרבנות, כגון עבירות שבין אדם לחבירו, חטא ביטול תורה, והעדר התשובה והוידוי, ועניינים אלו שהביאו לחורבן בזמנו הם גם אלו שמעכבים את הגאולה כהיום הזה, ועוין שם עוד.

והלוא בית המקדש כמנהגו נוהג?

והנראה להוסיף ולהטעים בזה בהקדם קושיה נוספת אותה עורר הגאון רבי יוסף ב"ר דוד פילוסוף, רבה של שאלוניקי, בספרו שו"ת 'בית דוד' (השמטות לחלק או"ח, סי' תקה) אודות מה שחז"ל מספרים כי אברהם אבינו התאונן לפני הקב"ה על מצבם של בני ישראל (תענית כז ב):

"אמר לפניו: רבונו של עולם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם? אמר לו: כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני, מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עונותיהם".

ועל זה הקשה הבית דוד: אם אליהו הנביא עומד ומקריב קרבנות גם בזמן חורבן הבית, מה מקום יש לשאלה 'בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם', והלוא בית המקדש כמנהגו נוהג גם בחורבנו, על ידי אליהו שאינו מפסיק מלהקריב את הקרבנות.

אליהו אינו מקריב חטאות ואשמות

ובטרם נביא את תירוצי הבית דוד נקדים ונאמר כי יש מהאחרונים שתירצו בפשטות, שהלוא אין אליהו מקריב את כל סוגי הקרבנות, ואילו אברהם אבינו דיבר על יתר הקרבנות שבהם תלויה ועומדת כפרת עוונות ישראל, הלוא הם חטאות ואשמות.

והרי לך לשונו של הרב בעל 'מעשה נסים' (הכהן, תונס תרס"ז. בחידושים על או"ח, ס"א סק"ג):

"ואחר המחילה לא קשיא, שהרי מאי דמקריב אליהו ז"ל הם התמידים, כמו שנראה מלשון בעל עשרה מאמרות ז"ל, והקרבנות שהראה הקב"ה לאברהם ע"ה לא תמידין, אלא חטאות ואשמות של צבור ושל יחיד... ולזה אמר אברהם אבינו ע"ה להקב"ה, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהי עליהם, שהרי הגם כי אליהו ז"ל עומד ומקריב, עם כל זה אין מועיל הקרבנותו אלא לענין תמידין כדכתיב, אבל כשיחטאו ישראל בר מינן אין מי שיקריב בעדם חטאות ואשמות ואם כן מה תהי עליהם".

וקדמו בספר נוה שלום (שולאל, תקס"ד. או"ח סוס"י א):

"ולענ"ד דלא קשה מידי, דהאי דמקריב אליהו היינו תמיד דווקא ושל ציבור כמו שמבואר במאמר הנזכר, אבל שאלת אברהם אבינו ע"ה הייתה על כל הקרבנות שהם אשם וחטאת ושלמים וכו', ולזה השיבו הקב"ה דכשקורין

הקרבנות מעלה אני עליהם כאילו הקריבו... וכל אלו (-חטאת ואשם) אינו מקריב אליהו".

אגב, יש להבחין כי המעשה ניסים כתב כי אין אליהו מקריב כי אם קרבנות תמיד, ואילו הנוה שלום כתב כי הוא מקריב גם קרבנות ציבור (אולם יעוין שם בהמשך דבריו שכתב כי הוא מקריב רק תמידין, ותו לא), והשווה למה שהארכנו בעניין זה לעיל.

עכ"פ, דבריהם ברור מללו כי שאלת אברהם אבינו הייתה על הקרבנות המכפרים כחטאות ואשמות אשר אותם אין אליהו מקריב, ועל זה הוא שבא תשובת הקב"ה על העסק בתורת הקרבנות.

אולם בספר 'נגד מלכים' (כלפון, ירושלים תרצ"א. מערכת א אות ד) לא הסכים עם תירוץ זה, ולדעתו מכיון שעל קרבן התמיד כבר אמרו חז"ל כי הוא מכפר על כל עוונותיהם של ישראל, וכפי שהבאנו לעיל, הרי שאין כבר מקום להוסיף ולשאול מה יהא עליהם. ומפני כן הוא מסיק כי מחוורתא כשני תירוצי הבית דוד.

תירוצי הבית דוד

וכך פותח הבית דוד וכותב בתירוצו הראשון: אכן אליהו הנביא מקריב את קרבנות התמיד מדי יום ביומו, אולם בקרבנותיו ישנו חסרון, שהם קרבים בלא דעת בעלים, ולפיכך שאל אברהם אבינו את הקב"ה, מה יהא עם בני ישראל שאין להם קרבנות המכפרים. והשיבו הקב"ה, שיעסקו בתורת הקרבנות, ועל ידי זה יגלו דעתם שהמה רוצים בקרבנות אלו, ויוכלו הקרבנות להועיל ולהיחשב עבורם.

עוד מוסיף הבית דוד ומחדש בתירוצו השני: אליהו הנביא אינו מקריב את הקרבנות, אלא דווקא כשבני ישראל עוסקים בלימוד תורת הקרבנות, וכשאינם עושים זאת - אף הוא אינו מקריב. וראה להגאון רבי יהודה עייאש, בספרו 'מטה יהודה' (ליורנו תקמ"ג. או"ח סי' א סק"י) שהעתיק את כל דברי הבית דוד.

ומעתה ניתנה ראש ונשובה לקושיית הרב בעל 'הר המור' שתהה, מפני מה אנו עדיין מצויים בגלות אם אליהו מקריב עבורינו את הקרבנות. אלא שהתשובה מצויה במה שהשיב הקב"ה לאברהם אבינו, שעל ישראל לעסוק בתורת הקרבנות (וכתירוצו הראשון - שאם לא כן חסר גילוי דעת לרצון הבעלים, וכתירוצו השני - שאם לא כן אין אליהו מקריב את הקרבנות), והרפיון של בני ישראל מעסק התורה הוא שמעכב את הגאולה העתידה לבוא בב"א.

